

“ราโชมอน” และ “จอห์นสัน ลิวิงสตัน นางนวล” : วรรณกรรมแปล ที่ทรงพลังของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

Truong Thi Hang*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง ประเทศไทย

Rashomon and Jonathan Livingston Seagull: The Powerful Translations by M.R. Kukrit Pramoj

Truong Thi Hang*

Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, Thailand

Article Info

Academic Article

Article History:

Received 13 December 2022

Revised 27 January 2023

Accepted 3 February 2023

คำสำคัญ

“ราโชมอน”,
“จอห์นสัน ลิวิงสตัน นางนวล”,
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช,
วรรณกรรมแปลที่ทรงพลัง

* Corresponding author

E-mail address:

truongthihang.vn@gmail.com

บทคัดย่อ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนักปราชญ์ของเมืองไทยที่มีบทบาทสำคัญในหลายด้าน ทั้งในการเป็นนักธนาคาร นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในฐานะที่เป็นนักเขียน ผลงานประพันธ์ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีจำนวนมากและเป็นที่ยอมรับว่าเขาประสบความสำเร็จในวรรณกรรมทุกประเภทที่เขียน สำหรับผลงานด้านการแปลนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แปลวรรณกรรมไว้สองเรื่องคือ “ราโชมอน” และ “จอห์นสัน ลิวิงสตัน นางนวล” บทความชิ้นนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวคิดและปรัชญาชีวิตที่แฝงซ่อนอยู่ในวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง ซึ่งเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจที่ทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แปลผลงานทั้งสองมาเป็นภาษาไทย

บทละครเรื่อง “ราโชมอน” สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซามูไรเคยได้รับทั้งเกียรติ อำนาจ และอภิสิทธิ์เหนือชนชั้นอื่น ๆ ในสังคม แต่เมื่อชนชั้นกลางของญี่ปุ่นเริ่มเติบโตขึ้น ทำให้มีอำนาจทางการเงินและทางสังคมมากขึ้น ชนชั้นซามูไรก็เริ่มเสื่อมอำนาจและด้านมืดของซามูไรก็ค่อย ๆ ถูกเปิดเผยออกมา ตัวละครซามูไรในเรื่องเป็นคนขี้ขลาดและมีมือในการต่อสู้ที่อยู่ในระดับที่ย่ำแย่ แต่เขากลับชอบแสดงความมั่งคั่ง การมีอำนาจเหนือคนอื่น และสนใจแต่การรักษาภาพลักษณ์ทางสังคม วรรณกรรมเรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงทวิภาวะซึ่งเป็นหลักสำคัญในการสร้างตัวละครตลอดทั้งเรื่อง ภรรยาซามูไรมีรูปลักษณ์ที่สวยงามและบอบบาง อันสื่อถึงความอ่อนแอและความบริสุทธิ์ของหญิงผู้ดีคนหนึ่ง แต่แท้จริงแล้วเธอเป็นเพียงลูกสาวคนครัว และไร้ซึ่งคุณสมบัติของภรรยาที่ดี ตาโจมารุเป็นจอมโจรที่มีแต่ชื่อ เพราะเป็นคนขี้ขลาดและไร้ฝีมือในการสู้รบ คนตัดฟันแม้จะเป็นคนขี้โกหก เป็นขโมย แต่ก็เป็นคนมีน้ำใจและมีความเมตตา ขณะที่การอ่าน “จอห์นสัน ลิวิงสตัน นางนวล” ทำให้มี

บทคัดย่อ (ต่อ)

กำลังใจในการพัฒนาศักยภาพของตนเองและในการประกอบกิจอันเป็นกุศลแก่เพื่อนร่วมโลก จอห์นสัน นักนางนวลที่เป็นตัวละครเอกได้ค้นพบความหมายที่แท้จริงของการดำรงชีพ ทำให้เขาได้สัมผัสกับบรรยากาศใหม่และประสบการณ์ใหม่ การตระหนักในพหุภาพของจิตทำให้ตัวละครบังเกิดความปิติและสามารถปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระจากขอบเขตบางอย่างที่คับแคบ วรรณกรรมเรื่องนี้ยังให้บทเรียนเกี่ยวกับการเบี่ยงเบนจุดสนใจที่จะทำให้มีสมาธิอย่างเต็มที่กับเป้าหมายหลัก ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับคฤภาวะที่ก่อปรด้วยความเมตตากรุณา ความอ่อนน้อมถ่อมตน จิตอันเป็นกุศล และที่สำคัญคือบทเรียนที่คุรุที่ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือคุรุที่อยู่ภายในตัวของแต่ละบุคคล

Keywords :

Rashomon,
Jonathan Livingston Seagull,
M.R. Kukrit Pramoj,
powerful translations

Abstract

M.R. Kukrit Pramoj was a Thai philosopher who played an important role in many fields: as a banker, a journalist, a politician, and especially as a writer. M.R. Kukrit Pramoj's writings are numerous and are recognized as successful in all genres of literature. As for translation works, M.R. Kukrit Pramoj has translated two literary works, *Rashomon* and *Jonathan Livingston Seagull*. This article aims to present the ideas and philosophy of life hidden in these two works of literature. This was a comfort that induced M.R. Kukrit Pramoj to translate both works into Thai.

The play *Rashomon* reflects the relationship between literature and social and cultural contexts. The samurai once enjoyed prestige, power, and privilege over other classes of society. But as Japan's middle class began to grow, and gained more financial and social power, the samurai class began to decline and the dark side of the samurai gradually came to light. The samurai character in the story is cowardly and his fighting skills are very poor. Instead, he likes to show his bravado, dominance, and is only interested in maintaining a social image. This story also reflects the duality that is the mainstay of character formation throughout the story. The samurai's wife has a beautiful and fragile appearance, which represents the weakness and purity of a noble woman. Actually, she is just a cook's daughter, without the qualities of a good wife. Tajomaru is a thief in name, for he is cowardly and unskilled in fighting. The woodcutter, although a liar, a thief, is kind and merciful. Furthermore, reading *Jonathan Livingston Seagull* gives encouragement to develop one's own potential and to do charitable work for the world. Jonathan Seagull, the protagonist, discovers the true meaning of living, allowing him to experience a new atmosphere and new experiences. Realizing the power of the mind allows the character to experience joy and can free the mind from some narrow boundaries. Also, this work provides lessons in distraction for attaining full concentration on the main goal, as well as the concept of *guruhava* endowed with benevolence, humility, charity, and, most importantly, the lesson teaching that the greatest guru is the guru within each person.

บทนำ

ในการบรรยายหัวข้อ “สิ่งประเล้าประโลมใจในฐานะเป็นปัจจัยที่ห้า” เมื่อวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2524 ณ สวนโมกขพลาราม พุทธศาสนิกขุ (Buddhadharm, 2524) ได้นำเสนอ ความสำคัญและความจำเป็นของสิ่งประเล้าประโลมใจต่อชีวิตมนุษย์ควบคู่ไปกับปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และหยาทุกยา ทั้งยังอธิบายด้วยว่า ในขณะที่ปัจจัยสี่เกี่ยวข้องกับ ชีวิตทางกายภาพ สิ่งประเล้าประโลมใจในฐานะปัจจัยที่ห้าเกี่ยวข้องกับสภาวะทางจิตใจ เป็นต้นว่า มนุษย์มีความปรารถนาที่จะแสวงหาความบันเทิงรวมทั้งกามารมณ์ ต้องการวัตถุ ต่าง ๆ อันจะทำให้เกิดความพึงพอใจ บ้างยึดเอาชื่อเสียงเกียรติยศมาเป็นสรณะ และก็มีอีก จำนวนไม่น้อยที่พอใจประกอบกุศลกรรมเพื่อเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้แก่ชีวิตในภพชาติต่อไป ทั้งนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (พิมพ์ครั้งที่ 2) (2556, น. 711) ให้ความหมาย ของคำว่า “ประโลม” และ “ประเล้าประโลม” ว่า “*ประโลม ก. ทำให้เป็นที่เบิกบานพึงพอใจ. ประโลมโลก ว. เกี่ยวกับเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ เช่น หนังสือประโลมโลก นิยายประโลมโลก*” และ “*ประเล้าประโลม ก. เล้าโลม, ปลอบโยนเอาอกเอาใจ*” ดังนั้น “สิ่งประเล้าประโลมใจ” ในคำบรรยายของพุทธศาสนิกขุจึงสื่อความหมายถึงสิ่งที่ทำให้เกิดความพึงพอใจและทำให้เกิด การโอนอ่อนผ่อนตาม

เมื่อพระพุทธเจ้าประสูติ โทรหลวงได้ทำนายดวงชะตาของพระองค์ว่าจะเป็น ผู้ปกครองโลกหรือไม่ก็เป็นพระศาสดา พระราชบิดาอยากให้พระโอรสสืบราชสมบัติต่อไปจึง จัดแจงให้พระโอรสได้รับการเลี้ยงดูในบริบทที่ไม่ต้องสัมผัสกับสิ่งที่น่ารังเกียจหรือไม่น่าพึงพอใจ แต่แล้ววันหนึ่งพระโอรสก็ตัดสินใจพระทัยออกไปสำรวจชีวิตของผู้คนที่อยู่นอกวังซึ่งมีขึ้นสามครั้ง เทพเจ้าจึงจำแลงกายเป็นชายชราท่าทางทรุดโทรม เป็นคนป่วยที่ผ่ายผอมอ่อนแรงและเดิน โสซัดโซเซ และศพที่ติดตามมาด้วยผู้โศกเศร้าตามลำดับ ทั้งหมดนี้ทำให้พระโอรสตระหนักได้ถึง อีกด้านหนึ่งของชีวิตที่เป็นการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งล้วนแต่เป็นความทุกข์ จึงตัดสินใจพระทัย เสด็จไปค้นหาวิถีแห่งการหลุดพ้น ในกรณีนี้ความทุกข์เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจที่ทำให้ พระพุทธเจ้าพยายามแสวงหาบรรดาแห่งการดับทุกข์ (โจเซฟ แคมป์เบลล์ และ บิลล์ มอยเยอร์ส, 2551, น. 337-338)

นักปราชญ์ชาวกรีกในสมัยโบราณเมื่อ 2,500 กว่าปีก่อน เช่น โสคราติส เฟดรัส ปอซซาเนียนัส อริสโตฟานีส อากาธอน และเอริกสิมาคอส เป็นต้น เคยรวมอภิปรายประเด็นเกี่ยวกับ “ความรัก” ว่าเกิดจากความปรารถนาความสมบูรณ์แบบ มนุษย์ต้องการที่จะรักใคร่สักคนก็ เพราะไม่พึงพอใจกับตนเอง จึงมีแนวโน้มที่จะถูกดึงดูดเข้าไปหาบุคคลที่อุปถัมภ์ด้วยคุณสมบัติ บางประการที่เขาไม่มี ทั้งนี้ คุณสมบัติที่มนุษย์ตามหาไม่เพียงอุปถัมภ์แต่ส่วนที่เป็นกายภาพ เช่น ความเป็นผู้ชาย ความเป็นผู้หญิง หรือความงามแห่งเนื้อหนังมังสา แต่ยังมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับ

จิตใจ เช่น ความสุขุม ความรู้ หรือความเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น แรงดึงดูดซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นเฉพาะกับสองเพศที่ตรงกันข้าม แต่ยังเป็นปรกติวิธิดำหากจะเกิดขึ้นระหว่างบุคคลเพศเดียวกัน ความรักที่เกิดขึ้นระหว่างบุรุษเพศ ผู้มีอันจะกินในสังคมกรีก ในสมัยโบราณโดยมีปรัชญาความรู้เป็นเครื่องเร้าเป็นตัวอยางที่น่าสนใจ ดังข้อความตอนหนึ่งในหนังสือ “เพลโต ซิมโพเซียม” ว่า “ดูจากเรื่องราวทั้งหมดทั้งหมดนี้ ก็ไม่ไปไกลเกินนักจาก ผิวภายนอกที่คำภาษากรีก “philosophia” (ฟีโลโซเฟีย) จะหมายถึง ‘ความรักในความรู้’ สำหรับ ชาวกรีกที่เฟื่องฟูอย่างเอาจริงเอาจัง ปรัชญาเป็นยิ่งกว่าการศึกษาในระดับสูง มันเป็นวิถีชีวิต และหนทางสู่ความรอดพ้นจากภัยพิบัติทางจิตวิญญาณ” (เพลโต, 2555, คำนำ, น. 33) ในกรณีนี้ ปรัชญาเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจทำให้บุรุษเพศชาวกรีกมีเสน่ห์ดึงดูดและถูกดึงดูดเข้าไปหา บุคคลที่มีความรู้ในระดับที่สูงกว่า

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนักปราชญ์ของเมืองไทยที่มีบทบาทสำคัญในหลากหลาย ด้านทั้งการเป็นนักธนาคาร นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในฐานะเป็นนักเขียน ผลงานด้านการประพันธ์ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีจำนวนมาก และเป็นที่ยอมรับว่าเขาประสบความสำเร็จในวรรณกรรมทุกประเภทที่เขียน นวนิยายที่สร้างความประทับใจแก่ผู้อ่านมาจนถึงทุกวันนี้ได้แก่ “สี่แผ่นดิน” “หลายชีวิต” “ไฟแดง” “ฮวนนัง” และ “กาเหว่าที่บางเพลง” ถ้าจะพูดถึงเรื่องสั้นก็ต้องเอ่ยถึง “มอม” “กบกายสิทธิ์” “ฆาตกรรม กันคร้ว” “เรื่องสั้นสมัยหิน” และอื่น ๆ ส่วนผลงานที่ทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เป็นนักเขียนสารคดีชั้นบรมครูและเป็นต้นแบบให้กับนักเขียนสารคดีชาวไทยจำนวนมาก ได้แก่ “ฝรั่งคักคินา” “ธรรมแห่งอริยะ” “ยิว” “ถกเขมร” “พม่าเสียเมือง” “ฉากญี่ปุ่น” และ “เมืองมายา” นอกจากนี้ ยังมีหนังสืออีกจำนวนมากที่สืบเนื่องมาจากงานเขียนในคอลัมน์หนังสือพิมพ์ สยามรัฐรายวัน ซึ่งมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันตามยุคสมัยและตามแต่ผู้เป็นเจ้าของคอลัมน์จะเห็นสมควร เริ่มต้นด้วย “เก็บเล็กผสมน้อย” ต่อมามีการเปลี่ยนชื่อคอลัมน์เป็น “คึกฤทธิ์” “ข้าวนอกนา” “ข้าวไกลนา” “ข้างสังเวียน” และ “ชอยสวนพลู” รวมถึงบทบรรยายจากรายการ “เพื่อนนอน” ทางวิทยุกรมการรักษาดินแดนที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้ดำเนินรายการ เช่น “สงครามเวียดนาม” “มลายูรำกริช” “สงครามร้อน” “สงครามเย็น” “สงครามผิว” “สงครามปาก” เป็นต้น สำหรับผลงานด้านการแปลนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แปลวรรณกรรมสองเรื่องคือ “ราโซมอน” และ “จอนะธัน ลิวีสตัน นางนวล” โดยในส่วนของ “คำนำสำนักพิมพ์” ของสำนักพิมพ์ ดอกหญ้า 2000 มีข้อความน่าสนใจว่า “เมื่อ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้รับการยกย่องให้เป็น ศิลปินแห่งชาติ ก็ย่อมจะเป็นเครื่องชี้ชัดประกันคุณภาพของการแปลได้ทางหนึ่ง และก็ยังมีความเป็นปราชญ์ที่ปราดเปรื่อง พร้อมทั้งความเป็นนักเขียนที่ยิ่งใหญ่ของคนไทยคนหนึ่ง เป็นเครื่องสนับสนุนด้วย แม้ว่าจะป็นงานส่วนน้อยที่ท่านได้ทำขึ้น กล่าวคือ มีงานแปลอยู่ สองเรื่อง ได้แก่ เรื่อง ‘ราโซมอน’ กับเรื่องนี้ [จอนะธัน ลิวีสตัน นางนวล] เท่านั้น ทั้ง ๆ ที่มี

งานเขียนประเภทอื่น ๆ มากมาย แต่ก็น่าจะเชื่อได้ว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีคุณค่า ซึ่งท่านได้ทิ้งไว้เป็นมรดกทางวรรณกรรมก่อนที่ท่านจะได้ ละโลกไปแล้ว” (ริชาร์ด บาค, 2544, คำนำสำนักพิมพ์) ดังนั้น จึงน่าตั้งคำถามว่าอะไรเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจที่ทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตัดสินใจแปลวรรณกรรมสองเรื่องนี้ ซึ่งคำตอบก็อาจจะมิได้มากกว่าหนึ่งคำตอบเพราะนักอ่านแต่ละคนย่อมจะมีความคิดเห็นและมุมมองประทับใจที่แตกต่างกัน

ในบทความเรื่อง “วิเคราะห์เรื่อง ‘ในป่าละเมาะ’ ของอาคุตางาวา ริวโนะสุเกะ In The Grove” อาทรร พงษ์ธรรมสาร (2528, น. 81-92) ได้กล่าวถึงความน่าประทับใจของบทละครเรื่อง “ราโซมอน” ที่ช่วยกระตุ้นความคิดของผู้อ่านให้ต้องคิดอย่างลุ่มลึกและในหลายแง่มุม ทั้งด้านจริยธรรม สันดานของมนุษย์ จิตวิทยา กฎหมาย รวมถึงทัศนคติต่อความบริสุทธิ์ใจของสตรีด้วย วรรณกรรมเรื่องนี้สะท้อนความเห็นแก่ตัวของตัวละคร ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยา ความเบียดเบียนต่อชีวิต สัญชาตญาณทางเพศอันเป็นแรงขับที่อาจทำให้บุคคลประพฤตินิด และอื่น ๆ ที่น่าสนใจคือเรื่อง “ราโซมอน” ยังได้สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของ อาคุตางาวา ริวโนะสุเกะ ที่เป็นผู้แต่ง ซึ่งเป็นคนขาดความศรัทธาในชีวิตจนกระทั่งได้ฆ่าตัวตายใน ค.ศ. 1927 เนื่องจาก “กลัดกลุ้มใจอะไรบางอย่างที่ตัวเองก็ไม่ทราบสาเหตุ”

ขณะที่ ทินพันธุ์ นาคะตะ (2516, น. 390-391) มองว่า “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” เป็นหนังสือที่ดีและควรใช้สอนในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพราะได้แฝงแนวคิดเชิงปรัชญา ไว้อย่างลึกซึ้ง เช่น การใช้หลักที่เทียบได้กับอภิปรัชญา หรือการแสวงหาปัญญาด้วยการเรียนรู้ โดยปรัชญาเหล่านี้มีส่วนคล้ายคลึงกับพระพุทธศาสนาอย่างมาก การที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนี้คนหนึ่งจัดแปลวรรณกรรมเรื่อง “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” เป็นภาษาไทย พร้อมทั้งมีการอธิบายขยายความเพิ่มเติมในคำนำและตอนจบ ถือเป็นคุณูปการอย่างยิ่งเนื่องจากช่วยให้ผู้อ่านได้ทั้งความเพลิดเพลินในด้านที่เป็นนิยายและสาระด้านปรัชญาที่เทียบได้กับพระพุทธศาสนา ทินพันธุ์ นาคะตะ กล่าวว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐ มีสมองและมีความคิดเหนือสัตว์อื่นใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีสติปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้และการสะสมความรู้ การอ่านวรรณกรรมเรื่อง “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” ย่อมทำให้นิสิตนักศึกษาไทยเห็นถึงคุณค่าของการเรียนเพื่อความรู้ ได้เป็นบุคคลผู้ประเสริฐ เป็นนักคิดที่มีความริเริ่ม สร้างสรรค์ และเคารพตัวเอง อันจะก่อให้เกิดดุลยภาพต่อด้านการศึกษาที่มุ่งแต่การแสวงหางานทำอย่างเดียวซึ่งผลิตคนออกไปเป็นนักปฏิบัติแบบหุ่นยนต์และเป็นผู้รับใช้ที่ดีของระบบที่มีอยู่

สำหรับผู้เขียนเองมองว่าสิ่งประเล้าประโลมใจที่ทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แปลวรรณกรรมสองเรื่องนี้อยู่ที่แนวคิดและปรัชญาชีวิต โดย “ราโซมอน” สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการต่อต้านชนชั้นชาмуไรในสังคมญี่ปุ่นและหลักทวิลักษณ์ที่เป็นลักษณะพื้นฐานของมนุษย์ ในขณะที่ “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” นำเสนอพลาณภาพแห่งจิตที่สามารถทำลายกรอบแห่งอดีตและปัจจุบันเพื่อที่จะไปให้ถึงสิ่งที่ดีกว่าในอนาคต ทั้งยังให้บทเรียนเกี่ยวกับการเบียดเบียน

จุดสนใจและแนวคิดเกี่ยวกับครุภาวะอย่างลึกซึ้ง ผู้เขียนจึงใช้คำว่า “ทรงพลัง” เมื่อพูดถึงผลงานแปลสองเรื่องนี้ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้ข้อมูลไว้ในเรื่อง “ละครเวที ‘ราโซมอน’” ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวันฉบับวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 ว่า “ราโซมอน” เป็นละครญี่ปุ่นซึ่งดูเหมือนจะแต่งขึ้นเป็นเวลาร้อยกว่าปีมาแล้ว ในขณะที่ญี่ปุ่นกำลังเปลี่ยนคตินิยมเกี่ยวกับชนชั้นชาмуไร และชนชั้นกลางของญี่ปุ่นเริ่มเติบโตขึ้นและมีอิทธิพลในทางการเงินและทางสังคมมากขึ้น บทละครเรื่อง “ราโซมอน” จึงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าชนชั้นชาмуไรที่เคยได้รับความนิยมยกย่องกันมากในประเทศญี่ปุ่นในสมัยหนึ่งนั้น อันที่จริงก็ไม่ใช่นักวิชาชีพอะไร หากแต่มีความหลงผิดและความขาดอยู่ในตัวเช่นเดียวกับคนธรรมดาสามัญในชนชั้นอื่น ๆ ของสังคม นอกจากนั้น ยังเปิดเผยด้วยว่า “ละครเรื่องนี้ผมได้เขียนขึ้นจากเรื่อง ‘ราโซมอน’ ที่ฝรั่งได้แปลไปไว้เป็นภาษาอังกฤษ บวกกับความช่วยเหลือของเพื่อนญี่ปุ่นที่รู้ภาษาไทยและได้แปลเรื่อง ‘ราโซมอน’ ของญี่ปุ่นให้ผมได้ฟังเป็นบางตอน ตลอดกับได้เคยดูหนังฝรั่งที่ทำเรื่อง ‘ราโซมอน’ นี้มาแล้วครั้งหนึ่ง ทั้งสามอย่างนี้เอามาปะติดปะต่อกันแล้วก็แต่งขึ้นเป็นละคร ‘ราโซมอน’ ในภาคภาษาไทยอีกเรื่องหนึ่ง ละครเรื่อง ‘ราโซมอน’ นี้ได้จัดแสดงครั้งแรก ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 8 วันที่ 10 และวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2508 เพื่อหารายได้สมทบทุนมูลนิธินักเรียนที่ขาดแคลนในพระบรมราชูปถัมภ์” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., 2549, น. 81-82) นอกจากนั้น ในบทความเรื่อง “ละครราโซมอน” (2559) เผยแพร่ในสยามรัฐออนไลน์เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2559 ยังได้พูดถึงแรงบันดาลใจที่ทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แปลเรื่อง “ราโซมอน” เป็นภาษาไทยว่า เกิดขึ้นเมื่อครั้งที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ไปชมละครเวทีเรื่องนี้ที่นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เขาสังเกตเห็นว่าถ้อยคำทุกคำของบทประพันธ์ ล้วนแต่มีความหมายต่อการเรียนรู้ชีวิต การแปล “ราโซมอน” จึงไม่ได้ดำเนินไปเพื่อความสนุกของผู้แปล แต่เกิดจากความประทับใจในวจีกรรม ภาษาที่แหลมคมและมีความหมายลึกซึ้ง เนื่องในวาระฉลองครบรอบ 100 ปี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ม.ล.พันธุ์เทวนพ เทวกุล จึงสร้างภาพยนตร์เรื่อง “อุโมงค์ผาเมือง” ซึ่งดัดแปลงมาจากบทละคร “ราโซมอน” เพื่อเป็นการรำลึกคุณูปการของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต่อวงการศิลปะการแสดงของไทย ภาพยนตร์เรื่อง “อุโมงค์ผาเมือง” ออกฉายเมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2554

ส่วนเรื่อง “จอนะตัน ลิวิงสตัน นางนวล” มีชื่อในภาษาอังกฤษว่า *Jonathan Livingston Seagull* เป็นผลงานของนักเขียนชาวอเมริกันชื่อ ริชาร์ด บาค (Richard Bach) โดยเขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2510 และเป็นหนังสือที่ทรงความมหัศจรรย์อย่างยิ่งเล่มหนึ่งของโลก ดังข้อมูลที่ได้ระบุไว้ในส่วน “คำนำผู้แปล” ของสำนักพิมพ์ดอกหญ้า 2000 ว่า เมื่อ “จอนะตัน ลิวิงสตัน นางนวล” ปรากฏโฉมอยู่ในโลกแห่งวรรณกรรมครั้งแรกก็ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งขึ้นเป็นหนังสือขายดีที่สุดเล่มหนึ่ง และภายในช่วงเวลาไม่นานก็สามารถลบสถิติ

หนังสือขายดีที่สุดในสหรัฐอเมริกาอย่าง *Gone with the Wind* หนังสือเล่มนี้ยังได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ถึง 12 ภาษารวมทั้งภาษาไทยและมีการสร้างเป็นภาพยนตร์ด้วย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เคยกล่าวถึงความมุ่งหมายในการแปลวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า “คนที่ผมอยากจะให้อ่านหนังสือเล่มนี้คือคนไทยทั้งปวงโดยเฉพาะอย่างยิ่งนิสิต นักศึกษา และนักเรียน เพราะจะได้กำลังใจในอันที่จะเล่าเรียนและทำประโยชน์ต่อไปได้มาก สำหรับคนที่เคยได้เล่าเรียนวิชาจากผมโดยตรง ไม่ว่าจะเป็วิชาใด ไม่ว่าจะเป็รุ่นใด และ ไม่ว่าจะมากหรือน้อย ผมขอถือโอกาสนี้ส่งข่าวมาให้ทราบว่ ผมอยากให้คุณอ่านหนังสือเล่มนี้ทุกคน จะอ่านจากภาษาอังกฤษหรือจะอ่านจากคำแปลก็ได้ แต่ขอให้อ่านให้ได้ และในการอ่านนั้นขอได้โปรดใช้ความคิดให้มากประกอบไปด้วย อย่าอ่านเพียงสักแต่ว่า ผ่านสายตาไป นกนางนวลมันรักศิษย์ของมันฉันใด ผมก็รักพวกคุณฉันนั้น” (ริชาร์ด บาค, 2544, คำนำผู้แปล, น. 11)

ความ “ทรงพลัง” ของวรรณกรรมเรื่อง “ราโชมอน” และ “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” ที่ถึงกับทำให้หนักปราชญ์ของเมืองไทยอย่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตัดสินใจแปลเป็นภาษาไทย และมุ่งมาดปรารถนาให้ชาวไทยได้อ่านอย่างพิถีพิถะระห์นั้น เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจทำให้ผู้เขียนสนใจที่จะนำเสนอความประทับใจที่มีต่อวรรณกรรมแปลทั้งสองเรื่องนี้ อันประกอบด้วยแนวคิดการต่อต้านชนชั้นชาวมุไรในสังคมญี่ปุ่น และหลักทวิลักษณ์ที่เป็นลักษณะพื้นฐานของมนุษย์ในบทละครเรื่อง “ราโชมอน” รวมถึงพลาณภาพของจิต บทเรียนเกี่ยวกับการเบี่ยงเบนจุดสนใจ และครุภาวะในเรื่อง “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล”

แนวคิดการต่อต้านชนชั้นชาวมุไรในสังคมญี่ปุ่น และหลักทวิลักษณ์ในบทละคร เรื่อง “ราโชมอน”

ตัวละครในเรื่อง “ราโชมอน” มีทั้งหมด 9 ตัว ได้แก่ พระ คนตัดฟัน คนทำซ้องสารวัตร ตาโจมารุ ซามูไร ภรรยาซามูไร แม่ภรรยาซามูไร และคนทรง เนื้อหาหลักเกี่ยวกับคตินิยมที่ชาวมุไรคนหนึ่งเสียชีวิตลงในป่าในสภาพมีรอยดาบแทงที่อก ในวันที่ศาลตัดสินคดีความ พระและคนตัดฟันต้องไปเป็นพยานที่ศาลเนื่องจากคนตัดฟันเป็นคนพบศพซามูไรพร้อมกับหมวกผู้หญิง หวีสับ และเชือกอีกหนึ่งเส้นใกล้กับบริเวณเกิดเหตุ ส่วนพระได้เดินสวนทางกับซามูไรและภรรยาของเขาในช่วงกลางวันก่อนที่ฆาตกรรมจะเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามหลังจากได้รับฟังคำให้การในศาล ประกอบด้วย คำให้การจากตาโจมารุ โจรผู้ร้ายที่ถูกสารวัตรจับกุมไว้ในบริเวณใกล้ที่เกิดเหตุ คำให้การจากภรรยาซามูไร และคำให้การจากคนทรงที่วิญญาณของซามูไรได้เข้ามาสิงสถิตอยู่ในร่าง พระก็บังเกิดความรู้สึกผิดหวังและสับสนกับชีวิตจนกระทั่งตัดสินใจออกจากวัดเพื่อที่จะลาสิกขา ในระหว่างหลบฟ้าฝนอยู่ที่ราโชมอนซึ่งแปลว่า “ประตูดุผี” พระได้พบกับคนตัดฟันที่เคยไปเป็นพยานที่ศาลด้วยกัน และยังมีคนทำซ้องซึ่งอาศัย

อยู่ที่ราชมอนเป็นอาจินเข้ามาสมทบ ทั้งสามจึงช่วยกันปะติดปะต่อรายละเอียดต่าง ๆ จนกระทั่งค้นพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีฆาตกรรม

ตาโจมารุที่เป็นโจรผู้ร้ายได้ให้การต่อศาลว่า ขณะที่เขากำลังนอนอย่างสบายอารมณ์ อยู่ใกล้กับกอไผ่กอหนึ่ง ซามูไรและภรรยาที่สวมหมวกฟางปิดหน้าก็เดินทางผ่านมา ทำให้ตาโจมารุต้องลี้มตาขึ้นดูในสภาพที่งัวเงียเต็มที บังเอิญมีลมพัดผ่านมาวูบหนึ่งและผ้าที่คลุมหน้าภรรยาซามูไรก็ปลิวออก เผยให้เห็นโฉมหน้าสตรีที่สวยงามยิ่ง ตาโจมารุตะลึงในความงามของภรรยาซามูไรจึงลุกขึ้นมาติดตามบุคคลทั้งสองเข้าไปในป่า และล่อลวงซามูไรด้วยการกล่าวความเท็จว่าตนมีดาบโบราณซึ่งฝังเพชรพลอย ทับทิม และมรกตสวยงามเป็นจำนวนมาก และก็พร้อมที่จะขายให้แก่ซามูไรในราคาถูก ความโลภโมโหสันทำให้ซามูไรตกลงตามตาโจมารุไปที่ดงไผ่โดยเข้าใจว่าเป็นที่เก็บดาบโบราณ ตาโจมารุอาศัยจังหวะที่ซามูไรผลอรีบจับตัวซามูไรมัดไว้กับกอไผ่แล้วกลับมาหาภรรยาซามูไรที่กำลังคอยสามีอยู่ในที่เดิม ภรรยาซามูไรเห็นตาโจมารุกลับมาแต่เพียงผู้เดียวก็แสดงอาการเป็นห่วงสามี และออกไปตามหา จนกระทั่งพบซามูไรในสภาพที่ถูกมัดไว้กับกอไผ่อย่างไร้เกียรติ ด้วยความโกรธแค้นเธอจึงชักมีดสั้นออกจากเสื้อและโถมเข้าแทงตาโจมารุ ฝ่ายตาโจมารุก็วิ่งหนีภรรยาซามูไรในทันใด หลอกล้อก่อนจะหันมาจยข้อมือและบิดอย่างแรงจนกระทั่งเธอต้องปล่อยมีดสั้นให้หลุดร่วงลงกับพื้น จากนั้นตาโจมารุไผ่เข้ากอดรัดภรรยาซามูไรซึ่งตื่นนอนอย่างแรงในตอนแรก แต่แล้วเธอก็เริ่มดิ้นน้อยลงและเมื่อตาโจมารุเอาน้ำไฉ่ลงไปในชอกคอของภรรยาซามูไร นอกจากเธอจะไม่ดิ้นแล้ว ยังสนองตอบด้วยการกอดรัดเขาเอาไว้

ตาโจมารุกล่าวว่าเขาไม่เคยคิดที่จะฆ่าซามูไรและความสนใจในตัวภรรยาซามูไรก็ถูกแทนที่ด้วยความรำคาญใจไม่ช้าเพราะเธอมีวแต่ร้องไห้ไม่ยอมหยุด เมื่อตาโจมารุจัดแจงจะออกจากป่า ภรรยาซามูไรก็ยื่นข้อเสนอให้ซามูไรได้มีโอกาสกอบกู้เกียรติและศักดิ์ศรีด้วยการต่อสู้กับตาโจมารุ หากซามูไรเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ เธอจะยินยอมพร้อมใจไปกับตาโจมารุ ในตอนแรกตาโจมารุปฏิเสธเพราะรู้สึกหวั่นเกรงในฝีมือการต่อสู้ด้วยดาบของชนชั้นซามูไร ประกอบกับข้อสงสัยที่ว่าภรรยาซามูไรอาจกำลังใช้ตนเป็นเครื่องมือเพื่อสังหารสามี ฝ่ายภรรยาซามูไรเห็นตาโจมารุไม่สนองตอบตามข้อเสนอก็หยิบมีดสั้นขึ้นเพื่อที่จะแทงตัวตาย แต่ตาโจมารุเข้ามาแยงมีดไว้ได้ก่อน ผลสุดท้ายคือตาโจมารุตกลงต่อสู้กับซามูไร เขาตัดเชือกที่มัดซามูไรอยู่และต่อสู้กับซามูไรอย่างลำบากยากเข็ญจนกระทั่งสามารถสังหารซามูไรในกอไผ่ ครั้นจะหันมาหาภรรยาซามูไรก็ปรากฏว่าไม่เห็นเธออีก และตาโจมารุก็ไม่คิดที่จะไปตามหาเธอด้วย

เมื่อถึงคราวที่ภรรยาซามูไรเป็นผู้ให้การต่อศาล เธอได้บอกเล่าถึงพื้นเพเดิมของตนที่เป็นเพียงลูกสาวคนใช้ในบ้านซามูไรแห่งเมืองโกฟุ เมื่อได้เป็นภรรยาของซามูไรแล้ว เธอก็พยายามที่จะประพฤติตนตามที่ซามูไรต้องการทุกอย่าง ซามูไรเป็นคนเลือกสรรเสื้อผ้าที่นุ่งห่มมาให้เธอ และเป็นคนอบรมสั่งสอนมารยาทให้ไม่ว่าจะเป็นการนั่ง การเดิน การรับประทานอาหาร และ

การพูดจา ภรรยาชาмуไรกล่าวว่าชีวิตสมรสของเธอสวยงามดังหนึ่งความฝัน จนกระทั่งเวลา กลางคืนขณะที่นอนอยู่ใกล้กับชาмуไร เธอก็ไม่กล้าหลับเพราะกลัวว่าถ้าหากหลับไปแล้วจะต้อง ตื่นขึ้นมาจากความฝัน

เกี่ยวกับคดีฆาตกรรมชาмуไร ภรรยาชาмуไรกล่าวว่าหลังจากที่ตาโจมารูล่วงละเมิดเธอแล้ว เขาก็ออกไปจากป่า เขอมขมสติวิงไปตัดเชือกที่มัดชาмуไรไว้กับกอไผ่ และรู้สึกดีใจที่ทั้งสองยังมี ชีวิตอยู่เพื่อที่จะใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันต่อไปอย่างมีความสุข แต่ชาмуไรกลับนั่งนิ่งและมองดูภรรยา ด้วยความเหี้ยมหยาม ภรรยาชาмуไรจึงขอร้องให้สามีฆ่าเธอเสียแทนที่จะมองดูเธออย่างนั้น แต่ชาмуไรก็ยังนิ่งนิ่งไม่ไหวติงและมองดูภรรยาด้วยความเหี้ยมหยามต่อไป ความโกรธที่เจือ ความอภัยศอดสูทำให้ภรรยาชาмуไรคุมสติไม่อยู่ จึงเงื้อดาบขึ้นแทงชาмуไรก่อนที่เธอจะหมดสติ ล้มลงนอนกับพื้น ครั้นพื้นขึ้นก็เห็นว่าสามีสิ้นชีพไปแล้วโดยมีดาบบักอยู่ที่หน้าอก ภรรยา ชาмуไรวิ่งหนีเข้าไปในป่าลึกและพยายามที่จะฆ่าตัวตายด้วยการโดดน้ำแต่ไม่ได้ผล เธอจึงทำย คำให้การด้วยการประณามตัวเองอย่างขมขื่นว่าเธอเป็นคนไร้ค่าจนกระทั่ง “*แม่แต่แม่น้ำก็ ไม่ยอมรับเอาตัวดิฉันไว้*” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 51)

เนื่องจากการคำให้การของตาโจมารูและภรรยาชาмуไรขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง ศาลจึงต้อง นำคนทรงมาเข้าทรงเพื่อให้วิญญาณชาмуไรได้มีโอกาสบอกกล่าวถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น คนทรง บรรยายภาพที่ภรรยาชาмуไรและตาโจมารูนั่งพูดคุยหยอกล้อกันราวกับว่าทั้งสองได้สนิทสนม กันมานานแล้ว ตาโจมารูใช้มือลูบคลำตัวภรรยาชาмуไรและเสยผมของเธอเล่นเบา ๆ ส่วนภรรยา ชาмуไรก็มองดูตาโจมารูด้วยอาการของคนลุ่มหลงพลาญลุ่มและอกของเข่า ชบหน้าไปที่ ไหล่ของเขา แล้วทั้งสองก็กอดรัดกันอย่างดูดีมี ภรรยาชาмуไรได้ตกลงจะติดตามตาโจมารูไป ทุกที่โดยมีเงื่อนไขว่า ตาโจมารูจะต้องฆ่าชาмуไรเป็นอันดับแรก เธออ้างเหตุผลว่าหากชาмуไร ยังมีชีวิตอยู่ เธอจะต้องเป็นภรรยาของชาмуไรตลอดไป ไม่สามารถที่จะเป็นผู้หญิงของตาโจมารู แต่เพียงผู้เดียว พฤติกรรมของภรรยาชาмуไรทำให้ตาโจมารูรู้สึกกลัวและขะเขยง เขาเปลี่ยน ท่าที่ด้วยการหันมาถามชาмуไรว่า “*ท่านต้องการจะให้เราทำอะไรกับผู้หญิงคนนี้ ฝ่ายกลัวหัวใจ ที่ดำของมันออกมาให้หนักกาเกิน หรือว่าจะให้ไว้ชีวิต*” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 59) ฝ่ายชาмуไรยังคงครองตัวอยู่ในความสงบเยียบ ภรรยาชาмуไรอาศัยจังหวะที่ตาโจมารูเผลอ รีบวิ่งหนีเข้าไปในป่า ในตอนแรกตาโจมารูก็คิดที่จะไปตามจับตัวภรรยาชาмуไรแต่แล้วเขาก็ เปลี่ยนใจปล่อยให้เธอไป ตาโจมารูใช้มีดตัดเชือกที่มัดมือชาмуไรออกก่อนที่จะออกไปจากป่า คนทรงกล่าวว่าชาмуไรไม่สามารถทนรับกับความอภัยศอดสู จึงตัดสินใจอย่างแน่วแน่ว่าจะ ฆ่าตัวตายอย่างองอาจด้วยดาบอันทรงเกียรติแห่งชาмуไร ในขณะที่เขากำลังนอนนิ่งอยู่ใน ความเงียบและยังคงมีสติแม้จะได้แทงตัวเองแล้วนั้น เขาเห็นคน ๆ หนึ่งย่องเข้ามาแล้วยื่นมือมา ชักดาบออกจากอกของเขา ทำให้ “*ก้อนที่จุกอยู่ในคอหอยพุ่งขึ้นมาปิดปาก ปิดจุมุกของเรา*

ทำให้หมดลมหายใจ แล้วเราก็จมลงไป จมลงไปในความมืดสนิทที่ไม่มีขอบเขต” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 61)

คำให้การที่ขัดแย้งกันของตาโจมารุ ภรรยาชาмуไรและคนทำช่อง ทำให้พระรัฐสึกสับสน และหมดความเชื่อถือในศีลธรรมของหมู่วมวลมนุษย์ อันเป็นที่มาของการละทิ้งวัดแล้วต้องเข้ามาหลบฟ้าฝนอยู่ในราโชมอนหรือประตูผีพร้อมกับคนตัดฟันและคนทำช่อง เมื่อคนทำช่องได้ยินเรื่องราวโดยตลอดก็ตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทของคนตัดฟันในคติชาตกรรม แล้วชักใช้ไล่เสียงจนกระทั่งคนตัดฟันต้องยอมรับความจริงที่ตนเป็นผู้รู้เห็นเหตุการณ์ตั้งแต่ต้น ไม่ใช่เพียงไปพบศพชาмуไรอย่างเดียวตามที่ทุกคนเข้าใจ

คนตัดฟันกล่าวกับพระและคนทำช่องว่า เขาเข้าไปในป่าและพบหมวกผู้หญิงแขวนอยู่ที่พุ่มไม้ เมื่อได้ยินเสียงคนก็รีบออกไปแอบอยู่หลังพุ่มไม้ และภาพที่ปรากฏคือชาмуไรถูกมัดไว้กับกอไม้ ภรรยาชาмуไรนั่งท่าผม ส่วนตาโจมารุคุกเข่าอยู่ข้าง ๆ ปากก็พร่ำบอกรักภรรยาชาмуไรอย่างกับคนที่ไม่มีสติ ตาโจมารุขอร้องให้ภรรยาชาмуไรไปกับเขา ในช่วงแรก ๆ ภรรยาชาмуไรก็แสดงท่าทีว่าไม่สนใจตาโจมารุ แต่ทันทีที่ตาโจมารุเริ่มรู้สึกเบื่อหน่ายที่จะต้องอ่อนน้อมง้องอนสตรีเพศ ภรรยาชาмуไรกลับสำแดงอาการปรีทิตาในเชิงยั่วยวน เธอกล่าวว่าจะไปกับตาโจมารุ ถ้าหากตาโจมารุต่อสู้อจนได้รับชัยชนะเหนือชาмуไร จากนั้นภรรยาชาмуไรก็วิ่งไปตัดเชือกที่มัดมือชาмуไรออกเพื่อให้บุรุษทั้งสองได้ต่อสู้ซึ่งกัน ตาโจมารุไม่อยากต่อสู้กับชาмуไรเพราะกลัวฝีมือการต่อสู้ด้วยดาบที่ลือชื่อของชนชั้นชาмуไร และชาмуไรเองก็ไม่มีความสามารถที่จะประลองดาบกับตาโจมารุโดยอ้างเหตุผลว่า ดาบของชาмуไรเป็นของศักดิ์สิทธิ์และมีเกียรติการใช้ดาบชาмуไรฆ่าโจรผู้ร้ายจะทำให้เสียเกียรติแห่งชนชั้นชาмуไร อย่างไรก็ตาม ท้ายที่สุดการต่อสู้ระหว่างชาмуไรกับตาโจมารุก็บังเกิดขึ้นด้วยแรงยั่วยุของภรรยาชาмуไร แต่การต่อสู้ก็ดำเนินไปอย่างจืดชืดเพราะต่างฝ่ายต่างก็กลัวการบาดเจ็บและฝีมือในการต่อสู้ก็อยู่ในระดับที่ย่ำแย่เต็มที่ การต่อสู้ยุติลงเมื่อชาмуไรสะกดตันไม้ล้มทับกับดาบของตัวเอง เป็นเหตุให้ต้องเสียชีวิตในเวลาต่อมา ตาโจมารุเห็นชาмуไรล้มตายในกอไม้ก็แสดงความมีชัยด้วยการอ้าแขนเข้าไปหาภรรยาชาмуไร แต่เธอก็มองดูเขาด้วยความรังเกียจก่อนจะกรี๊ดร้อง และวิ่งหนีเข้าไปในป่า ซึ่งตาโจมารุก็ไม่มีแรงที่จะวิ่งไปตามหาเธออีก

เมื่อคนตัดฟันเล่าเรื่องจบจบ พระ คนตัดฟัน และคนทำช่องก็ได้ยินเสียงเด็กทารกร้องไห้ดังมาจากนอกประตู ทั้งสามสันนิษฐานว่าเด็กทารกน่าจะถูกนำมาทิ้งไว้ คนทำช่องเห็นผ้าขนสัตว์ที่ห่อหุ้มตัวเด็กก็รีบชิงดึงออกไปด้วยความละโมภ คนตัดฟันจึงประหวังขึ้นและเรียกคนทำช่องว่า “ผีกระสือ” ทำให้คนทำช่องเปิดเผยความจริงด้วยความโมโหร้ายว่า คนตัดฟันเป็นผู้ดึงดาบออกจากอกของชาмуไรแล้วนำดาบนั้นไปขาย คนตัดฟันจำใจต้องสารภาพกับพระว่าเขาขโมยดาบเงินของชาмуไรนำไปขายเพราะมีลูกหกคนที่หิวโหยรออยู่ที่บ้าน แล้วเขาก็ขอ

พระยกทหารกให้นำไปซบเลี้ยง พระตกลงยกทหารให้อย่างคหบดี และตัดสินใจอย่างแน่วแน่ว่าจะไม่ลาสิกขาอีก จากนั้นก็สพายยามเดินกลับมาอยู่ที่วัด

แนวคิดการต่อต้านชนชั้นชาмуไรในสังคมญี่ปุ่นในบทละครเรื่อง “ราโชมอน”

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2561, น. 96-134) ให้ข้อมูลในสารคดีเรื่อง “จากญี่ปุ่น” ว่า ประวัติความเป็นมาของชนชาติญี่ปุ่นนับถอยหลังไปได้ร่วมสองพันกว่าปี โดยสันนิษฐานว่ามีชาวพื้นเมืองอาศัยอยู่ในเกาะญี่ปุ่นแต่ดั้งเดิมที่เรียกว่าชาวไอนุ และเมื่อราว ๆ สองพันกว่าปีก่อน ชนชาติอื่น ๆ ก็เริ่มอพยพเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในเกาะญี่ปุ่น ได้แก่ พวกมองโกลที่อพยพผ่านประเทศจีนและประเทศเกาหลีจากนั้นข้ามทะเลไปยังเกาะญี่ปุ่น และอีกพวกหนึ่งเป็นชาวเมืองร้อนซึ่งอพยพไปจากเอเชียอาคเนย์ ชนเผ่าที่เข้ามาในเกาะญี่ปุ่นจากเกาหลีมีจำนวนมากกว่าชนเผ่าอื่น ๆ และในเวลาไม่นานก็สามารถปราบปรามชนเผ่าอื่นให้อยู่ใต้อำนาจ หรือกลิ้นชนเผ่าอื่น ๆ จนสูญสิ้นชาติพันธุ์ คนกลุ่มนี้เคยอยู่ใกล้ชิดกับชาวจีนจึงได้รับวัฒนธรรมและระบบต่าง ๆ ในสังคมจีนอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการถือแคว้นและการสืบแซ่เมื่อราว ๆ พ.ศ. 800 คนกลุ่มนี้เข้าครอบครองเกาะญี่ปุ่น โดยแต่ละแซ่ก็สร้างบ้านเมืองของตัวเองขึ้นปกครอง คนที่อยู่ในชนชั้นปกครองในสมัยดังกล่าวคือผู้ที่ถืออาวุธ ชีมี และมืออาชีพทางการรบพุ่ง ต่อมานักรบเหล่านี้ก็ได้มีอิทธิพลและมีอำนาจขึ้นในสังคมและในการปกครองของญี่ปุ่นมาช้านานและเรียกกันในภายหลังว่า “ชาмуไร”

ในสังคมญี่ปุ่นโบราณพระเจ้าจักรพรรดิไม่เพียงอยู่ในระดับสูงสุดของสังคมแต่ยังอยู่ในฐานะเป็นแกนแห่งสังคมด้วย รองลงมาจึงเป็นชนชั้นต่าง ๆ โดยชนชั้นที่มีเกียรติสูงสุดคือ “กุเง” ประกอบด้วยผู้ตีตระกูลเก่าที่สืบสายมาจากอดีตพระเจ้าจักรพรรดิ ถัดมาคือชนชั้น “นุเก” ซึ่งเป็นนักรบและมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น “ชามุไร” หรือ “ชามุไร” ภายในชนชั้น “นุเก” ยังมีการแบ่งศักดิ์ย่อยลงไปอีกได้แก่นายทหารชั้นผู้ใหญ่ นายทหารชั้นรอง ตลอดจนนักรบชั้นผู้น้อยโดยอาศัยตำแหน่งและทรัพย์ที่สูงต่ำกว่ากันมากน้อยเพียงใดเป็นเกณฑ์ ในยุคแรก ๆ พระเจ้าจักรพรรดิญี่ปุ่นทรงตั้งนายทหารที่เป็นผู้ใหญ่มีอำนาจและมีคนเคารพนับถือมากให้อยู่ในตำแหน่งหัวหน้าปกครองชนชั้นนักรบ ซึ่งในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่า “โชกุน” ทั้งผู้ดีมีสกุลและนักรบต่างก็เป็นชนชั้นปกครองญี่ปุ่นในสมัยโบราณ และอยู่เหนือสามัญชนทั่วไปในทุกทาง

ความอ่อนแอของชนชั้นนักรบญี่ปุ่นแสดงออกอย่างชัดเจนจากสองเหตุการณ์ เหตุการณ์แรกเมื่อญี่ปุ่นวางแผนที่จะตีเมืองจีนมาเป็นประเทศราช โดยในการเดินทางจำเป็นต้องผ่านดินแดนเกาหลี หัวหน้านักรบญี่ปุ่นจึงส่งราชทูตไปเจรจาขอยกทัพผ่านเกาหลีไปยังประเทศจีน แต่ทางเกาหลีปฏิเสธ ญี่ปุ่นจึงยกพลข้ามทะเลไปตีเกาหลีใน พ.ศ. 2135 กองทัพญี่ปุ่นโจมตีเกาหลีทั้งประเทศได้ในเวลาอันรวดเร็ว แต่ก่อนที่จะยাত্রาทัพเข้าสู่ดินแดนประเทศจีน กองทัพจีนก็มาถึงเกาหลีเพื่อช่วยเกาหลีสู้รบกับญี่ปุ่น เมื่อต้องเผชิญกับกำลังที่แข็งแกร่งกว่า ญี่ปุ่นจำต้องถอยทัพจากส่วนต่าง ๆ ของเกาหลีแล้วมาตั้งมั่นอยู่ในเกาะเกาหลีใต้ สงครามได้ยืดเยื้อเป็นเวลา

หลายปีโดยญี่ปุ่นต้องทนรับกับความลำบากอย่างยิ่งยวดเพราะกองทัพเรือของจีนและของเกาหลี ก่อความอยู่ตลอดเวลา มีหน้าซำภายในประเทศญี่ปุ่นก็เกิดความอดอยากและขาดแคลน ท้ายที่สุด กองทัพญี่ปุ่นในเกาหลีต้องถอนทัพกลับมาด้วยความบอบช้ำ

ส่วนเหตุการณ์ที่สองคือเมื่อญี่ปุ่นไม่สามารถต้านทานอำนาจทางการทหารของชาติ ตะวันตก จึงต้องเปิดประเทศให้ชาวตะวันตกเข้ามาทำการค้าขายอยู่ในดินแดน ซึ่งชาวญี่ปุ่น มองว่าศักดิ์สิทธิ์และหวงแหนเป็นที่สุด โปรตุเกสเป็นชาติตะวันตกชาติแรกที่เดินเรือมาทำการค้า กับญี่ปุ่น โดยเข้ามาถึงญี่ปุ่นในราว ๆ พ.ศ. 2085 จากนั้นอเมริกาก็กดดันบังคับให้ญี่ปุ่นต้อง เปิดประเทศ ผู้นำนักรบญี่ปุ่นเห็นแล้วว่าไม่สามารถสู้รบกับศัตรูเพราะเรือปืนของอเมริกามี ขนาดใหญ่โตกว่ามาก จึงตกลงทำสัญญากับอเมริกาโดยอนุญาตให้ชาวอเมริกันนำเรือเข้ามา เทียบเมืองท่าสองแห่ง และอนุญาตให้ซื้อขายสินค้าได้ด้วยมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ กำกับ หลังจากที่ ญี่ปุ่นทำสัญญาทางการค้ากับอเมริกา ชาติตะวันตกชาติอื่น ๆ ในยุโรปก็ผลักดันเพื่อที่จะได้ ทำสัญญากับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงกลายเป็นเมืองที่เปิดกว้างสำหรับชาวต่างชาติ โดยอนุญาตให้เข้ามา ทำมาค้าขายตามเมืองท่าของญี่ปุ่นรวม 5 แห่ง ตลอดจนอนุญาตให้สามารถทำมาค้าขายใน เมืองเอโดะซึ่งเป็นเมืองหลวงรวมถึงในเมืองโอซาก้าด้วย

การที่นักรบชาмуไรญี่ปุ่นเป็นชนชั้นปกครอง ได้รับเกียรติและอภิสิทธิ์อันประการมา ช้านาน ย่อมก่อให้เกิดความไม่พอใจในกลุ่มที่เป็นสามัญชนโดยเฉพาะชนชั้นกลางที่เริ่มเติบโตขึ้น และมีอิทธิพลในทางการเงินและทางสังคมมากขึ้น การสร้างตัวละครชาмуไรสะท้อนเจตนาธรรม์ ของผู้แต่งเรื่อง “ราโซมอน” ที่พยายามชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นชาмуไรที่แท้ก็ไม่ได้ต่างอะไรจากสามัญชน ทั่วไปที่ประกอบด้วยรัก โลภ โกรธ หลง จึงไม่ควรได้รับเกียรติสูงกว่าชนชั้นอื่น ๆ ในสังคม ตัวละครชาмуไรในเรื่อง “ราโซมอน” กอปรด้วยลักษณะที่ไม่น่าเคารพคือเป็นคนขี้ลาดแต่ชอบ แสดงภูมิว่าเป็นคนองอาจและหยิ่งในศักดิ์ศรีแห่งชนชั้นชาмуไร เขาพยายามรักษาหน้าและ ทำให้คนทั่วไปเข้าใจว่ามีภรรยาที่อยู่ในโอวาททั้งที่ความจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น เมื่อชาмуไรแสดง ทำที่รังเกียจภรรยาเนื่องจากได้เสียตัวให้กับตาโจมารุที่เป็นโจรผู้ร้าย และแสดงความเหยียดหยาม ในพื้นเพเดิมที่เป็นเพียงลูกสาวคนครัวของเธอ ภรรยาชาмуไรก็เปิดเผยอุปนิสัยใจคอและธรรมชาติ ที่แท้จริงของสามีอย่างหมดเปลือกว่า “ท่านพูดเรื่องเกียรติ เรื่องดาบอันมีเกียรติของท่าน ใคร ๆ ก็รู้ว่า ชาмуไรนั้น นี้จะฆ่าใครเล่นก็ฆ่าได้ด้วยเหตุนี้เดียว แล้วไอ้คน ๆ นี้มันทำอะไรกับท่าน มันจับท่าน มัดไว้กับกอไผ่ แล้วชื่นใจเมียของท่านต่อหน้า มันทำถึงเพียงนี้แล้วท่านว่าอย่างไรเจ้าคะ อ้อ ท่านทำทำภาคภูมิใจแล้วสั่งให้ดิฉันเอาไม้เชือดคอตัวเอง (พูดอย่างเหยียดหยามที่สุด) ดิฉันคิดว่า ดิฉันให้โอกาสเธอเป็นครั้งสุดท้ายที่จะพิสูจน์ว่า เธอเป็นลูกผู้ชาย แต่ดิฉันก็ควรจะต้องรู้ดีกว่านั้น เพราะดิฉันได้กินอยู่หลับนอนกับเธอมานาน ดิฉันรู้ว่าก่อนที่จะออกไปรบ เธอนอนตัวสั่นทั้งคืน รุ่งเช้าขึ้นก็รากแตกกรากแตกเพราะกลัวความตาย ต้องปลอบกันอยู่นานกว่าจะใส่เกราะออกไป รบกับเขาได้ นี่หรือชาмуไร นี่หรือคนมีเกียรติ (จับแขนตาโจมารุ) เราสองคนรู้ว่าเธอไม่ยอม

สัจคน แกมกันคนชี้ขลาด (ตะโกนเสียงดัง) ไอ้คนชี้ขลาด ไอ้คนชี้ขลาด ไอ้คนชี้ขลาด” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 77)

หลักทวิลักษณ์ในบทละครเรื่อง “ราโชมอน”

ในบทความเรื่อง “ทวิภาวะ” ประจักษ์ สายแสง และ Truong Thi Hang (2560, น. 1-36) อธิบายว่าทวิภาวะหรือทวิลักษณ์ หมายถึง ลักษณะที่เป็นคู่ตรงข้าม เช่น ทุกข์-สุข ขาว-ดำ ดี-ชั่ว สูง-ต่ำ เป็นต้น ที่ผสมผสานอยู่ในบุคคลคนเดียวกันหรือในปรากฏการณ์อันเดียวกันพร้อมกันนั้นก็ได้อย่างความเป็นทวิภาวะของพระกามเทพ ซึ่งถึงแม้จะไร้พระวรกายแต่กลับมีพลังอำนาจที่น่าเกรงขาม รวมถึงเรื่องที่มีมนุษย์ชนมีความเป็นทวิภาวะอยู่ในตัวโดยธรรมชาติ ทั้งเรื่องสภาวะกึ่งเทพ (จิต) กึ่งสัตว์ (กาย) และเรื่องที่มีการผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างความเป็นบุรุษเพศกับความเป็นสตรีเพศภายในบุคคลคนเดียวกัน

ตัวละครสำคัญในเรื่อง “ราโชมอน” ได้แก่ ซามูไร ภรรยาซามูไร จอมโจรตาโจมารุ และคนตัดฟัน ล้วนแต่มีความเป็นทวิลักษณ์อยู่ในตัว กระนั้นก็แสดงออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกัน ซามูไรแม้จะขึ้นชื่อว่าเป็นนักรบและพยายามแสดงความองอาจรวมถึงความหยิ่งในศักดิ์ศรี แต่ในความเป็นจริงเขาเป็นคนชี้ขลาด ไม่มีอำนาจเหนือใครและไม่สามารถที่จะปกครองใครแม้กระทั่งภรรยาของตนเอง ซามูไรเสียชีวิตลงในการต่อสู้กับโจรผู้ร้ายก็จริงแต่ไม่ใช่เพราะต้องอาวุธของศัตรู กลับมาจากการสะดุดต้นไม้แล้วล้มทับดาบของตัวเอง ซึ่งไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงฝีมือในการสู้รบที่ย่ำแย่ แต่การตายของเขายังทำให้ชนชั้นซามูไรต้องเสื่อมเกียรติติดตามไปด้วย

ความเป็นทวิลักษณ์ของภรรยาซามูไรแสดงออกจากลักษณะที่ตรงกันข้ามระหว่างกิริยาท่าทางของเธอในศาลกับอุปนิสัยที่แท้จริง เมื่อแรกพบภรรยาซามูไรในศาล พระมีความเห็นใจเธออย่างลึกซึ้งจากรูปลักษณ์ภายนอกที่บอบบางและบุคลิกภาพที่สื่อถึงความอ่อนแอและบริสุทธิ์ “อาตมาดูผู้หญิงคนนั้นแล้วก็ไม่เห็นว่าเป็นเหมือนกับที่ตาโจมารุว่าไว้เลย เธอไม่มีลักษณะเป็นผู้หญิงหลายใจ หรือเป็นคนที่มึนอารมณ์ร้อนแรง อาตมานั่งพิจารณาเธออยู่ในศาลก็แลเห็นว่าเธอเป็นผู้หญิงที่อ่อนแอและบริสุทธิ์ ลูกตาของเธอเหมือนนกที่ปีกหักบินไปไหนไม่ได้” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 37) อย่างไรก็ตาม ครอบผู้ดีของภรรยาซามูไรถูกฉีกทิ้งอย่างสิ้นเชิงด้วยคำพูดที่ถูกเหยียดหยามของซามูไรขณะที่เธอใช้มีดตัดเชือกให้แก่เขา “เธอเอามีดสั้นมาตัดเชือกที่มีดมือฉันออก ทำไมเธอไม่เอามีดเล่มนั้นเชือดคอตัวเอง ผู้หญิงที่เป็นผู้ดีจริง ๆ เขาจะต้องทำเช่นนั้นเพื่อล้างความมัวหมองให้หมดไป” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 73) นอกจากนั้น ชีวิตสมรสของทั้งสองก็ไม่ได้สวยงามดังหนึ่งความฝันอย่างที่ว่าภรรยาซามูไรให้การต่อศาล กลับเต็มไปด้วยความขมขื่นซึ่งซามูไรกล่าวหาว่าเกิดจากการไม่รู้จักเจียมเนื้อเจียมตัวรวมถึงชาติกำเนิดที่เป็นชนชั้นต่ำของภรรยา “ลูกคนครว เลี้ยงให้ดีอย่างไรก็ยังไม่อยู่แค่นั้น” และ “ผู้ชายที่โหดข้ามชนชั้นประตูปบ้านเข้ามา เธอก็ยังมีรับจนแทบจะเอาพัดปิดหน้า

เสียหน่อยก็ทำไม่เป็น แล้วก็ไ้ที่ออกไปคุยกับผู้ชายในสวนตอนกลางคืนและที่กระซิบกระซาบกันอยู่หลังฉากในบ้านนะ นึกว่าฉันไม่รู้รี” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 74)

ตาโจมารุเป็นตัวละครที่มีลักษณะนิสัยหลายอย่าง ด้วยความเป็นโจรเขาจึงปรารถนาที่จะได้ครองรักกับหญิงผู้ดีเพื่อชดเชยในสิ่งที่ตัวเองขาดซึ่งก็คือความเป็นผู้ดี ตาโจมารุเล่าให้ภรรยาซามูไรฟังเรื่องที่เคยเห็นหญิงผู้ดีมาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อยังเป็นเด็ก และแม้จะมีโอกาสเห็นเพียงมือและเล็บของเธอแต่เขาก็รู้สึกประทับใจอย่างไม่เคยเว้นวาย “เธอไม่เข้าใจจริง ๆ หรือตลอดชีวิตของฉัน ในนี้ (เอามือชี้ไปที่หัวใจ) ฉันมีผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งเหมือนเธออยู่ในนี้ (เอามือตบที่หัวใจ) เมื่อฉันยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ฉันเคยวิ่งตามดูผู้หญิงผู้ดีเขานั่งเกี่ยวผ่านไป ครั้งหนึ่งมีผู้หญิงผู้ดีคนหนึ่งทำพดตกจากเกี่ยว ฉันเก็บได้แล้ววิ่งตามเอาไปให้ เขายื่นมือออกมารับมือของเขาเหมือนนางข้าง เล็บยาวย้อมสีชมพูเหมือนของเธอ” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 69) ดังนั้น เมื่อตาโจมารุทราบจากปากของซามูไรว่าภรรยาซามูไรที่แท้ก็เป็นเพียงลูกสาวคนครัว เขาก็หมดความสนใจในตัวเธออย่างรวดเร็วและจัดแจงจะออกไปจากป่า ภรรยาซามูไรเห็นเช่นนั้น ก็กล่าวเชิงตำหนิว่าตาโจมารุจะลืมทุกอย่างไปอย่างง่ายดายไม่ได้ ฝ่ายตาโจมารุตอบกลับด้วยความเฉยเมยเหมือนกับทองไม่รู้ร้อนว่า “ฉันลืมมันหมดแล้ว (ตาโจมารุสลดแขนจะเดินออกแต่เมียซามูไรไม่ปล่อยยังยึดแขนไว้)” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 75)

ความเป็นทวิลักษณ์ของตาโจมารุแสดงออกจากการที่เขาขึ้นชื่อว่าเป็นจอมโจรซึ่งคนจำนวนมากเพียงได้ยินชื่อก็ต้องพากันผวา แต่ทั้งหมดนี้เกิดจากความพยายามสร้างภาพลักษณ์ภายนอกเท่านั้น อันที่จริงตาโจมารุเป็นโจรที่ซื่อสัตย์ และมีมือในการต่อสู้ที่ย่ำแย่ไม่ต่างอะไรกับซามูไร เมื่อเขาต้องมาพบกับภรรยาซามูไรซึ่งเป็นคนที่อยู่ในระดับล่างของสังคมเหมือนกัน มีเล่ห์เหลี่ยมชั้นเชิงที่พอ ๆ กัน ความซื่อสัตย์ของเขาก็ถูกเปิดเผยออกมาอย่างไม่มีอะไรเหลือ ภรรยาซามูไรกล่าวว่า “จริงสิ ตาโจมารุซุนโจรผู้ยิ่งใหญ่ มีคนเกรงขามทั้งประเทศ (เดินเข้าไปใกล้ตัวตาโจมารุ) ฉันเองเคยได้ยินชื่อเสียงของตาโจมารุมาหลายปี เคยหลงนิยม นับถือในความกล้าหาญและความแข็งแรงของเขา (ตาโจมารุออกจะปลื้ม ๆ เมื่อได้ยินถ้อยคำเหล่านี้ เริ่มวางท่าเบ่ง ๆ) และเมื่อสักครู่นี้เองฉันก็ลุ่มหลงไป นึกว่าเรื่องที่ฉันได้ยินมานั้นเป็นเรื่องจริง ฉันนึกฝันไปว่า ตาโจมารุจะทูปตีฉัน ชมเชงฉัน แล้วก็ต่อสู้เพื่อฉัน ฉันหวังว่าเขาจะดึงตัวฉันไปจากชีวิตเหลวไหลที่ฉันต้องใช้อยู่กับคน ๆ นี้ (ชี้มือไปที่ซามูไร) แต่ก็เปล่า (เดินเข้าไปใกล้ตาโจมารุอีก) ตาโจมารุพร้อมที่จะฆ่าฉันได้ เมื่อฉันยังถูกมัดมืออยู่ แต่พอฉันเอามือตัดเชือกที่มัด ตาโจมารุก็หายเก่งหายกล้า แล้วยังพร้อมที่จะหายตัวไปอีกด้วย ฉันจะบอกให้ฟัง แกเองก็ไม่ดีกว่าคน ๆ นี้ที่ตรงไหน (ชี้ที่ซามูไร) แกทั้งสองคนไม่ใช่ลูกผู้ชายดีแต่ไอ้อวดคน แต่ตัวจริงไม่มีอะไรเลย” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 79)

หลังจากที่ต้องต่อสู้กับซามูไรอย่างไม่เต็มใจ ซึ่งการต่อสู้ก็มีขึ้นอย่างเชื่องช้าเพราะความซื่อสัตย์และฝีมือที่ย่ำแย่ของทั้งสองฝ่าย ซามูไรก็สะกดตุตันไม้ล้มทับดาบของตัวเอง

ตาโจมารุแสดงอาการของคนมีชัยด้วยการอำแขนเดินไปหาภรรยาชาмуไร แต่ภรรยาชาмуไรก็ได้เห็นธาตุแท้ของจอมโจรผู้มีแต่ชื่อแล้ว ในใจมีแต่ความรังเกียจและขะเขยง เธอวิ่งเข้าไปในป่า เพราะไม่อยากจะเป็นภรรยาของตาโจมารุอีก “ตาโจมารุขณะนั้นยืนหอบอย่างหมดแรง เห็นเมียชาмуไรมองดูตนก็ปล่อยให้ดาบหลุดจากมือ แล้วเดินอำแขนเข้าไปหาเมียชาмуไร เมียชาмуไรมองดูตาโจมารุอย่างเกลียดชังและรังเกียจ ถอยห่างออกไปขณะที่ตาโจมารุเดินเข้าหา ในที่สุดก็ร้องกรี๊ดด้วยความขะเขยงแล้ววิ่งหายไปในป่า ตาโจมารุพยายามจะวิ่งตามแต่ก็หมดแรงวิ่งไม่ไหว คุณเขาลงหอบอยู่ครู่หนึ่ง แล้วก็ลุกขึ้นเดินโซเซหายออกไปทางที่เมียชาмуไรวิ่งไป” (จิโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 84)

ผู้อ่านทราบถึงด้านมืดในจิตใจของคนตัดฟันจากการวิเคราะห์ของคนทำช่องซึ่งถึงแม้จะไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ฆาตกรรม แต่ด้วยความเจ้าเล่ห์และความสามารถในการปะติดปะต่อรายละเอียดต่าง ๆ จากคำบอกเล่าของคนทรงในศาล ก็สามารถชี้แจงแถลงไขได้ว่า คนตัดฟันเป็นผู้เข้ามาถึงดาบออกจากอกของชาмуไร และขโมยดาบนั้นไปขาย “แล้วดาบของชาмуไรหายไปในไหน ดาบชาмуไรเล่มหนึ่ง ราคามันไม่ใช่ถูก ๆ ด้ามทำด้วยเงินเสียด้วย แกบอกข้าทีไรว่ามันหายไปไหน ตาโจมารุก็ไม่ได้เอาไป เมียชาмуไรก็ไม่ได้เอาไป เจ้าหน้าที่ก็หาไม่พบดาบทั้งเล่มมันจะหายไปในไหนได้ แกว่ามันละลายหายไปเอง หรือว่าจมนดินจมนทรายหายไปอย่างนั้นรี” เมื่อคนตัดฟันพยายามที่จะปฏิเสธข้อกล่าวหา คนทำช่องก็ซักไซ้ต่อว่า “แล้วคนทรงพูดว่ายังไง บอกว่ามีใครคนหนึ่งย่องเข้ามาที่คนตาย แล้วดึงดาบออกไปจากอกคนตาย” และ “แล้วแกเอามันไปขายได้ราคาเท่าไร คงได้แยะขึ้นนะ” (จิโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 90-91) ในที่สุด คนตัดฟันก็ยอมรับความจริงว่าเขาเป็นคนขโมยดาบเงินของชาмуไรไปขาย แต่ที่ต้องทำเช่นนั้นก็เพราะมีลูกน้อยถึงหกคนที่รออาหารอยู่ที่บ้าน ถึงแม้คนตัดฟันจะเคยกล่าวเท็จและเป็นคนขโมยดาบแต่เขาก็เป็นคนมีน้ำใจ เมื่อเห็นเด็กทารกถูกทิ้งไว้นอกประตู ก็เกิดความสงสารและขออนุญาตพระให้นำไปเลี้ยงที่บ้าน เมื่อแรกพระไม่ยอมเพราะไม่ไว้ใจ คนตัดฟันจึงกล่าวว่า “ผมรู้ดีครับ ผมไม่ตำหนิท่านหรอก ท่านจะมาเชื่อผมได้ยังไงอีกต่อไป แต่ก็นั่นแหละ ผมมีลูกอยู่หกคนที่บ้าน บางทีมันก็หิว บางทีมันก็หนาว บางทีมันก็กลัว มันร้องไห้กันบ่อย ๆ ครับลูกผมนะ (พระค่อย ๆ หันมาดูคนตัดฟัน และเริ่มจะเข้าใจคนตัดฟันว่าไม่มีเจตนาร้ายต่อเด็ก) ผมก็ไม่รู้จะพูดว่าอะไรอีก (แบมืออย่างหมดหวัง) ดาบด้ามเงินเล่มนั้นขายได้เงินมาเข็ดน้ำตาลูกผมได้มาก” (จิโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 92) ในที่สุดพระก็ยอมยกเด็กทารกให้คนตัดฟันนำไปเลี้ยงอย่างอุชูณี

ลักษณะการสร้างตัวละครในเรื่อง “ราโซมอน” มีความใกล้เคียงกับการสร้างตัวละครในนวนิยายชุด “หลายชีวิต” ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวคือ ในบุคลิกคนเดียวกันอาจมีหลายบุคลิกภาพ และอาจประกอบทั้งส่วนที่เป็นด้านมืดและส่วนที่เป็นด้านสว่างอย่างควบคู่กัน เช่น ตัวละครพรรณีในเรื่อง “พรรณี” (คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., 2553, น. 64-90) เกิดมาใน

ครอบครัวที่ยากจน และถึงแม้จะอยู่กับมารดาแต่เธอก็ไม่เคยได้รับความรักความเอาใจใส่ แม้แต่น้อย มีหน้าขำมารดาที่ยายพรรณให้เป็นคนใช้ในครอบครัวเศรษฐีครอบครัวหนึ่งที่ กรุงเทพฯ ความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ดีกว่าเดิมและเขยิบฐานะขึ้นมาสู่อีกวรรณะหนึ่งที่ไม่ใช่คนรับใช้ ทำให้พรรณพยายามไปยศจนพ้องกับคุณพงศ์ที่เป็นหลานชายคนโตของเจ้าของบ้าน เป็นเหตุให้เธอถูกไล่ออกจากบ้านแล้วก้าวเข้าสู่อาชีพของหญิงค้าบริการทางเพศจนกระทั่ง ตั้งท้องและมีบุตรคนหนึ่ง พรรณไปพบคุณพงศ์อีกครั้งโดยบังเอิญที่โรงเต็นรำ และเธอก็ไม่ยี่หระที่จะใช้เล่ห์กลมารยาของหญิงขายบริการทำให้คุณพงศ์ลุ่มหลงและยอมสนองตามความต้องการของเธอทุกอย่าง แม้พรรณจะเป็นคนเห็นแก่ตัวและมองข้ามเรื่องคุณธรรมจริยธรรมอยู่เป็นนิตย์ แต่เธอก็เป็นมารดาที่รักลูกยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด เงินทองที่หามาได้ทั้งจากการประกอบอาชีพ โสเภณีและด้วยการผลาญจากคุณพงศ์ เธอล้วนแต่นำไปบำเรอบุตรและมารดาที่แก่ชราอยู่ที่บ้านเกิด อีกตัวอย่างที่น่าสนใจคือตัวละครละม่อมในเรื่อง “ละม่อม” (ศีกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., 2553, น. 138-156) เธอเป็นเด็กเรียบร้อยและอาศัยอยู่กับนางลมูลตามลำพังสองคนแม่ลูก แต่ละม่อมก็ไม่ได้สัมผัสกับความรักความอบอุ่นจากมารดา เธอพยายามดูแลเอาใจใส่และบริการมารดา แต่ก็ดูเหมือนว่าความต้องการทางวัตถุของนางลมูลจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่มีขีดจำกัด ละม่อมมีโอกาสรู้จักกับสนิที่ที่เป็นเสมียนโรงสีไฟในละแวกเดียวกันเมื่อเธอเปิดร้านตัดเย็บผ้าเพื่อหารายได้เสริม และสนิที่ก็กลายมาเป็นเพื่อนแทบจะเพียงคนเดียวที่เธอมีในชีวิต ต่อมาสนิที่ออกไปทำงานทำที่กรุงเทพฯ และก็เจียบหายไปเป็นเวลาสามปี ความจริงถูกเปิดเผยเมื่อละม่อมทำความสะอาดที่นอนของมารดา และพบจดหมายที่สนิที่ส่งถึงเธอ 2 ฉบับ ในจดหมายฉบับแรก สนิที่ได้สารภาพว่ารักละม่อมและแจ้งข่าวที่สามารถหางานทำที่ดีกว่าเดิมที่กรุงเทพฯ และร้องขอให้ละม่อมไปร่วมใช้ชีวิตด้วยกัน ส่วนจดหมายฉบับที่สองเขียนถัดไปจากฉบับแรกเป็นเวลาหนึ่งปีกับหกเดือนโดยสนิที่แจ้งข่าวว่าได้แต่งงานมีครอบครัวที่กรุงเทพฯ แล้ว ความเสียใจเจือปนกับความโกรธแค้นที่ถูกกดทับตลอดมา ประจวบกับที่นางลมูลเข้ามาเห็นเหตุการณ์แล้วทำท่าว่าจะเป็นลม พร้อมกับพรรณนาถึงบุญคุณที่เธอมีต่อลูกสาวอย่างโอตครวญ ทำให้ละม่อมทนรับต่อไปไม่ไหว เธอคว่ำหมอนมากดลงที่หน้าของมารดาจนกระทั่งนางลมูลขาดใจเสียชีวิต ละม่อมที่เป็นลูกสาวกตัญญูตลอดมาก็กลายเป็นฆาตกรโดยที่เธอไม่เคยนึกฝันมาก่อน

ทวิภาวะเป็นธรรมชาติตั้งเดิมที่อยู่ควบคู่กับโลกมนุษย์มาช้านาน ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และจะดำรงอยู่ต่อไปในอนาคต การเข้าใจว่าชีวิตมีสองด้านและมนุษย์ทุกคนมีความเป็นทวิลักษณะในตัว ช่วยให้มีกำลังใจในอันที่จะทำให้ด้านมืดของมนุษย์ค่อย ๆ ลดน้อยลง และส่งเสริมให้ด้านที่สว่างมีโอกาสพัฒนาขยายต่อไปอีก เมื่อพระโขนบทะเลาะเรื่อง “ราโชมอน” ยินยอมมอบเด็กทารกให้คนตัดพินนำไปเลี้ยง เขาก็แทบจะไม่เชื่อในสิ่งที่เกิดขึ้นจึงกล่าวว่า “แต่ท่านครับ ท่านได้ยินกับหูท่านเองว่า ผมเป็นคนขี้ขลาด เป็นขโมย เป็นคนโกหก” พระก็พยักหน้า

เป็นอันเข้าใจความรู้สึกของคนตัดฟัน แล้วตอบกลับไปอย่างคนที่เข้าใจธรรมชาติของชีวิตแล้วว่า “ประสกเป็นหลายอย่าง แต่สุดท้ายแล้วประสกก็เป็นคนเหมือนกับคนอื่น ๆ” คำพูดของพระที่ว่า “อาตมาไม่มีเรื่องที่จะให้อภัยประสก ประสกเสียอีกที่จะต้องให้อภัยอาตมา เพราะอาตมามัวมุงคิดแต่จะสอนธรรมแก่คนอื่น วันนี้ประสกได้สอนธรรมให้แก่อาตมาได้มาก” (ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ, 2543, น. 93) สื่อความเป็นนัยว่าพระได้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และเห็นถึงคุณค่าแห่งธรรมะ ที่พระกล่าวขอบคุณคนตัดฟันไม่ใช่การกล่าวตามมารยาท หรือเพียงเพื่อปลอบใจ และยังไม่ใช้การกล่าวเชิงประชด แต่เป็นการขอบคุณด้วยความจริงใจที่คนตัดฟันได้ทำให้พระแลเห็นถึงทวิลักษณ์ในตัวมนุษย์ ซึ่งกอบประทั้งด้านที่มีดีและด้านที่สว่าง กอบประทั้งคุณงามความดีและสันดานที่ยังดิบเถื่อนบางประการ ความเป็นทวิลักษณ์ของมนุษย์นี้เองที่เปิดทางให้ธรรมะได้แสดงบทบาทในอันที่จะเข้ามากระตุ้นให้คุณงามความดีหรือด้านที่สว่างของมนุษย์นั้นสว่างไสวขึ้นไปอีก ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ความมืดมนในจิตใจของมนุษย์ค่อย ๆ จางหายไปไม่มากนักอ้อ

พลาณภาพของจิต การเบี่ยงเบนจุดสนใจและครุภาวะในเรื่อง “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล”

ในส่วน “คำนำผู้แปล” สำนักพิมพ์ดอกหญ้า 2000 ได้มีการชี้แจงเกี่ยวกับชื่อของตัวละครเอกซึ่งเป็นนางนวลในเรื่อง “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” ว่า มีผู้รู้สันนิษฐานว่า ริชาร์ด บาค ได้นำชื่อบุคคลที่มีชีวิตอยู่จริงคือ จอห์น ลิวิงสตัน ซึ่งเป็นนักบินชั้นเยี่ยมคนหนึ่ง ของสหรัฐอเมริกามาตั้งเป็นชื่อของตัวละครเอก อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยถึงสองสำนวนในเวลาไล่เลี่ยกัน โดยสำนวนหนึ่งเป็นของชาญวิทย์ เกษตรศิริ ใช้ชื่อว่า “โจนาทาน ลิวิงสตัน นางนวล” ส่วนสำนวนที่สองเป็นของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ใช้ชื่อว่า “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” (ริชาร์ด บาค, 2544, คำนำผู้แปล, น. 11)

จอนะรันเป็นนางนวลที่แตกต่างจากนางนวลส่วนใหญ่ในฝูงซึ่งล้วนมองว่าการบินไม่ใช่เรื่องสลักสำคัญ จึงไม่สนใจที่จะเรียนรู้ให้มากไปกว่าการบินอย่างธรรมดาที่สุด และรู้เพียงแต่ว่าจะออกจากฝั่งเพื่อหาอาหารแล้วบินกลับฝั่งอย่างไรเท่านั้นเพราะการกินต่างหากที่เป็นเรื่องใหญ่สำหรับนางนวล จอนะรันกลับมองว่าการบินเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญกว่าอะไรทั้งหมด เขารู้สึกรังเกียจภาพที่เมื่อพระอาทิตย์แรกขึ้น นางนวลเป็นฝูงบินไล่ไปตามเรือประมง โฉบเฉี่ยวและสู้กันแทบสิ้นชีวิตเพียงเพื่อเศษอาหาร ภาพดังกล่าวเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกลายมาเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่บงบอกให้ทราบว่ วันที่แสนจะจวนวายตามวงจรชีวิตของนางนวลได้เริ่มขึ้นแล้วอีกวันหนึ่ง

มุมมองที่แตกต่างในการพิจารณาความหมายของชีวิตเปรียบเสมือนไม้บรรทัดที่คั่นแบ่งเส้นทางในการดำรงชีพระหว่างจอนะรันกับนางนวลตัวอื่น ๆ ในฝูง รวมทั้งพ่อและแม่ของเขาด้วย จอนะรันแยกตัวออกไปอยู่เพียงลำพังในสถานที่ที่ไกลออกไปในทะเล แม้นชีวิต

ของเขาในขณะนั้นจะประกอบด้วยความหิวและการทรมาณทางกาย แต่ก็เปี่ยมด้วยความสุขที่ได้มาจากการฝึกฝนความเร็วในการบินจากที่สูงลิวต่ำดิ่งลงมาสู่ห้วงมหรณพ

การฝึกบินในวิถีที่แตกต่างจากนกนางนวลทั่ว ๆ ไปของจอนะรันไม่ราบรื่นนัก เขาประสบความสำเร็จแล้วครั้งแล้วครั้งเล่า ครั้งหนึ่งขณะที่จอนะรันพลัดตกลงมาสู่ห้วงมหรณพจากที่สูงลิวในความเร็วเจ็ดสิบไมล์ต่อหนึ่งชั่วโมง เขาได้รับบาดเจ็บสาหัสชนิดเจียนมรณะ จอนะรันมีความรู้สึกวาท้องทะเลที่รองรับร่างกายของเขาแข็งแรงกับได้ปูด้วยอิฐ และแรงกระแทกนั้นก็ทำให้เขาถึงกับหมดสติไปและฟื้นตัวขึ้นอีกครั้งในเวลาที่ย่ำแย่ เขาพบว่าตัวเองกำลังลอยอยู่กลางแสงจันทร์บนพื้นมหาสมุทร และรู้สึกว่าปีกหนักราวกับแท่งตะกั่ว น้ำหนักทั้งหมดรวมไปถึงน้ำหนักแห่งความล้มเหลว ได้มารวมอยู่บนหลังของจอนะรันจนเขาที่มีความรู้สึกว่าจะดีกว่ามากถ้าหากน้ำหนักทั้งหมดนี้ค่อย ๆ ถ่วงเขาลงไปให้ลึกถึงก้นทะเลไปตลอดกาล

ความเจ็บปวดทางกายผนวกกับใจที่เริ่มจะท้อแท้เมื่อประสบกับความล้มเหลวอย่างซ้ำซาก ทำให้จอนะรันตกลงปลงใจว่าจะกลับคืนสู่ฝูงและประพาดิตนเยี่ยงนกนางนวลตัวอื่น ๆ เมื่อคิดดังนั้นแล้ว เขาก็รู้สึกสบายใจขึ้นอย่างบอกไม่ถูกและตัดสินใจอย่างแน่วแน่ว่าจะลืมทุกสิ่งไปเสียเพื่อที่จะบินไปสู่ฝั่ง โดยมุ่งไปยังจุดหมายปลายทางคือแสงไฟที่อยู่บนชายหาดเพียงจุดเดียว การเพ่งและมีสมาธิอยู่ที่จุดสนใจเพียงจุดเดียวโดยปราศจากความคิดวอกแวกทำให้จอนะรันได้สัมผัสกับประสบการณ์อันมหัศจรรย์อย่างไม่รู้ตัว กล่าวคือ ตามธรรมชาติของนกนางนวลจะไม่บินในความมืดหรือไม่บินในตอนกลางคืน แต่จอนะรันสามารถบินท่ามกลางความมืดได้อย่างสงบนิ่งและเปี่ยมด้วยความปิติ เหล่านี้ทำให้เขาอัศจรรย์ใจและตระหนักได้ว่า มีบางสิ่งบางอย่างภายในตัวเขาที่ทรงพลังภาพยิ่งใหญ่มาก และความวิตกกังวลเช่นเดียวกับการติดกรอบหรือขอบเขตที่ถูกตั้งขึ้นโดยมตะวิสัย ซึ่งอาจจะเป็นบรรพบุรุษของนกนางนวล หรืออาจจะเป็นกฎระเบียบที่ตั้งขึ้นด้วยจำฝูง ก็ล้วนแต่เป็นอุปสรรคขวางกั้นการแสวงหาความปิติที่นกนางนวลสมควรได้รับ

จอนะรันจะประสบความสำเร็จมิได้หากปราศจากครูผู้เปี่ยมด้วยความกรุณาที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ต่าง ๆ ให้ได้แก่ซัลลิวินและเจียง ตามคำบอกเล่าของเจียงครูที่เป็นนกนางนวลอาวุโส มีเคล็ดลับอย่างหนึ่งที่จะทำให้จอนะรันสามารถบินได้เร็วเท่ากับความคิดคือ เขาจะต้องเลิกยึดติดว่าตัวเองถูกกักขังอยู่ในกายอันมีขอบเขตจำกัด “ซึ่งมีความยาวปีกทั้งสองเพียงสี่สิบสองนิ้วและมีการปฏิบัติซึ่งอาจบันทึกได้ในแผนการบิน” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 46) สิ่งทีครูทั้งสองพร่ำสอนจอนะรันควบคู่ไปกับการฝึกฝนเรื่องความเร็วก็คือการปลดปล่อยจิตใจให้เป็นอิสระจากขอบเขตที่เป็นมตะวิสัยอันหมายถึงสิ่งที่อยู่ภายใต้กฎแห่งความอนิจจังและไม่เที่ยงแท้แน่นอน เพราะจิตใจแห่งนางนวลอันเป็นอมตะวิสัยนั้นเป็นสิ่งที่ไม่สลายและไม่มีความขอบเขตจำกัด

เมื่อจอนะธันประสบความสำเร็จในการฝึกความเร็วและการปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระ ซึ่งนำไปสู่ความปีติอันพัน เขาก็มุ่งมั่นที่จะนำวิชาความรู้เหล่านั้นไปพร่ำสอนให้แก่กนางนวล ตัวอื่น ๆ ในฝูง ในช่วงเริ่มแรกความปรารถนาดีของเขาถูกปฏิเสธ และจอนะธันก็ต้องเผชิญกับความเกลียดชังและการสบประมาทจากกนางนวลส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม ด้วยเจตนาอันเป็นกุศลและความพยายามที่จะทำให้เพื่อนร่วมโลกได้ทราบถึงความหมายที่แท้จริงของการมีชีวิตที่ง่ายที่สุด จอนะธันก็สามารถทำให้กนางนวลจำนวนหนึ่งยอมเปลี่ยนตัวเองออกมาจากขอบเขตที่บรรพบุรุษแห่งกนางนวลได้ตั้งขึ้นเป็นเวลานานนับพัน ๆ ปี เพื่อที่จะเรียนรู้วิชาความหมายของชีวิต ในบรรดาศิษย์ของจอนะธัน เฟลิตเซอร์ ลินด์ กนางนวลที่ยังหนุ่มอยู่มากและถูกขับออกจากฝูงจนกลายเป็นนกจรจัดเพราะพฤติกรรมที่ผู้ใหญ่ในฝูงมองว่าผิดกับประเพณีแห่งกนางนวล ได้เป็นหนึ่งในศิษย์เอกที่จอนะธันพอใจที่สุด หลังจากที่พร่ำสอนเฟลิตเซอร์ ลินด์ จนเขาสามารถพัฒนาตัวเองขึ้นไปอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจแล้ว จอนะธันก็มอบหมายให้ลูกศิษย์กลับไปทำหน้าที่ครูผู้สอนวิชาเหล่านี้ให้แก่กนางนวลอื่น ๆ ในฝูง โดยให้ศิษย์นำความเมตตา กรุณามาเป็นพื้นฐานในการรองรับทั้งความคิดและพฤติกรรม ในขณะที่เดียวกันจอนะธันก็ออกไปหา กนางนวลที่อยู่ในเทศะอื่น ๆ ซึ่งต้องการความช่วยเหลือจากเขาต่อไป

พลาณภาพของจิตในเรื่อง “จอนะธัน ลิวิงสตัน นางนวล”

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวไว้ในส่วน “ความเห็นของผู้แปล” ว่า “วิชา” ที่ถูกนำเสนอในเรื่อง “จอนะธัน ลิวิงสตัน นางนวล” คือความรู้ในความจริง ในหนังสือได้บอกไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นธรรมอันมีมาแต่ดั้งเดิม รอคอยให้มีคนมารู้สัจธรรมนั้นและนำออกมาเผยแพร่ให้ปรากฏ ลักษณะเช่นนี้ตรงกับลักษณะแห่งอริยสัจที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ เพราะอริยสัจมีใช้ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตกแต่งขึ้นหรือคิดขึ้นใหม่ แต่เป็นสัจธรรมที่มีอยู่เหนือเวลาและสถานที่ พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมนั้นและทรงนำมาเผยแพร่ให้ปรากฏ และทำให้คนอื่นแลเห็นสัจธรรมนั้น ด้วยพระปัญญาคุณและพระกรุณาคุณ (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 82)

เป็นที่ประจักษ์ว่า ริชาร์ด บาค ไม่ใช่คนแรกที่เห็นถึงพลาณภาพของจิตเพราะเป็นแนวคิดที่ถูกนำเสนอในลัทธิศาสนาต่าง ๆ ทั่วโลกมาแต่สมัยบรรพกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนาอันนำไปสู่คำสอนเกี่ยวกับการควบคุมตนและอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม การที่ ริชาร์ด บาค นำแนวคิดเชิงนามธรรมดังกล่าวมาสอดแทรกอยู่ในตัวละครเอกจอนะธันที่เป็นกนางนวล โดยเริ่มจากที่ตัวละครสัมผัสได้ถึงความจริงที่จิตต่างหากที่ทรงพลังในการควบคุมความคิดและพฤติกรรมทั้งมวล จากนั้นก็ค่อย ๆ เรียนรู้วิธีการปลดปล่อยจิตให้เป็นอิสระ จนกระทั่งสามารถทำลายกรอบแห่งอดีตและปัจจุบันเพื่อที่จะไปให้ถึงสิ่งที่ดีกว่าในอนาคต ก็ทำให้เข้าใจแนวคิดเรื่องพลังของจิตโดยง่ายและมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น

การฝึกสมาธิรวมถึงการค้นพบพลังอันยิ่งใหญ่ของจิตที่ทำให้หลุดพ้นจากกรอบหรือขอบเขตที่คับแคบ เพื่อบรรลุถึงบางสิ่งบางอย่างที่ยอดเยี่ยมเหนือชั้นกว่านั้น ไม่ได้เกิดขึ้นโดย

บังเอิญหรืออย่างกะทันหัน แต่มาจากกระบวนการฝึกฝนที่ต้องอาศัยความอดทนอดกลั้นและความมุ่งมั่นแน่วแน่ ดุจดั่งตัวละครจอนะรันที่ฝึกบินด้วยความมุ่งมั่นและได้รับผลแห่งความสำเร็จในเบื้องต้นคือ การได้สัมผัสกับบรรยากาศที่อยู่เหนือระดับหมอกทะเลซึ่งสว่างและแพรวพราว รวมถึงการได้ลิ้มรสละมุนละไมจากการกินแมลงและปลาที่หายาก “เขาเรียนรู้มากขึ้นทุกวัน เขาเรียนรู้ว่าการดำดิ่งอย่างเพียวลมด้วยความเร็วอันสูงจะทำให้เขาได้ปลาที่หายากและอร่อย ซึ่งอยู่ใต้ผิวน้ำลงไปถึงสิบฟุต เขาไม่มีความจำเป็นที่จะต้องตามเรือหาปลา และกินขนมปังบูดอีกต่อไปเพื่อเอาชีวิตรอด เขาเรียนรู้วิธีหลักกลางอากาศ ตั้งทิศทางบินไว้ให้ขวางลมที่พัดออกจากฝั่ง และบินร่อนไปได้ไกลเป็นร้อย ๆ ไมล์ จากเวลาตะวันตกจนถึงตะวันขึ้น ด้วยสมาธิภายในอย่างเดียวกัน เขาสามารถบินไปในหมอกทะเลอันหนาและบินขึ้นเหนือระดับหมอกให้อยู่บนฟ้าอันสว่าง แพรวพราว ในขณะเดียวกันกับที่นกนางนวลอื่นทุกตัวต้องยืนจับจ่าอยู่บนพื้นดิน ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรนอกจากหมอกและฝน เขาเรียนรู้ที่จะเห็นลมเข้าฝั่งแต่ไกล เพื่อกินแมลงที่มีรสอันละมุนละไม” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 31-32)

สัญลักษณ์ที่น่าสนใจในเรื่อง “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” คือการบินซึ่งสื่อถึงจิตที่เป็นอิสระ เมื่อจอนะรันค้นพบวิธีบินที่แตกต่างจากวิถีของนกนางนวลทั่วไป เขาก็มุ่งมั่นที่จะถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่กนางนวลตัวอื่น ๆ ในฝูง กระนั้น เขาถูกปฏิเสธ สบประมาท และถูกทำให้โดดเดี่ยว จนกระทั่งจอนะรันต้องอุทานขึ้นมาว่า “สิ่งที่เขาเคยหวังว่าฝูงนกจะได้รับในครั้งหนึ่งนั้น บัดนี้ได้ตกเป็นของเขาแต่ผู้เดียว เขาเรียนบินได้ และไม่เสียดาวยราคาที่ต้องจ่ายไป เพื่อแลกความรู้ จอนะรันรู้ความจริงว่า ความง่วงเหงาทางจิต ความกลัวและความโกรธทำให้นกนางนวลมีอายุสั้น และเมื่อสิ่งเหล่านี้ได้หมดไปจากจิตของเขาแล้ว เขาก็จะมีอายุยืนอย่างยิ่ง” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 32)

การปลดปล่อยจิตให้โอบยบินได้อย่างอิสระเสรี และพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่โดยปราศจากความกลัวและความโกรธทำให้จอนะรันประสบความสำเร็จอย่างยิ่งใหญ่ ไม่เพียงแต่ในการได้สัมผัสกับบรรยากาศที่ยอดเยี่ยม ได้ลิ้มรสของแมลงและปลาที่หายาก แต่ที่สำคัญว่าทั้งหมดคือความปิติเมื่อได้อยู่เหนือกรอบหรือขอบเขตบางอย่างที่กนางนวลยึดมั่นมาเป็นเวลานับพัน ๆ ปี รวมถึงระเบียบข้อบังคับที่ถูกตั้งขึ้นโดยจำฝูง อย่างไรก็ตาม พลังของจิตตลอดจนความปิติที่จอนะรันได้สัมผัสเป็นเรื่องของอมตะวิสัย ซึ่งยากที่จะถ่ายทอดออกมาเพียงด้วยคำพูดที่โน้มน้าวใจหรือด้วยการทำเป็นแบบอย่างให้เห็น หากแต่นกนางนวลทุกตัวจะต้องฝึกปฏิบัติจนกระทั่งได้สัมผัสกับความวิเศษนั้นด้วยตัวเอง เหล่านี้เข้าหลักการที่ว่าอมตะวิสัยต้องสัมผัสด้วยอมตะวิสัย เช่น การสัมผัสความรักด้วยใจหรือสัมผัสกับความเมตตาปราณีด้วยความรู้สึก จอนะรันได้กล่าวกับเฟลิตซ์เซอร์ ลินด์ ผู้เป็นศิษย์เอกถึงเรื่องที่อมตะวิสัยต้องสัมผัสด้วยอมตะวิสัยไว้ว่า “เฟลิตซ์เฮย์! อย่าเชื่อตามสิ่งที่ตามันบอกเธอ ดานันมันแสดงได้แต่ขอบเขต

อันจำกัดเท่านั้น จงดูด้วยจิต ดูให้เห็นว่าเธอรู้อะไรบ้าง แล้วเธอจะเห็นเองว่า จะบินได้อย่างไร” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 77)

การเบี่ยงเบนจุดสนใจในเรื่อง “จอห์นสัน ลิวินสตัน นางนวล”

นอกจากพลาณาภาพของจิตแล้ว “จอห์นสัน ลิวินสตัน นางนวล” ยังให้บทเรียนเกี่ยวกับการเบี่ยงเบนจุดสนใจด้วยการละทิ้งความคิดวอกแวกที่ทำให้เสียสมาธิและไขว้เขว เพื่อที่จะพุ่งไปหาจุดหมายปลายทางเพียงหนึ่งเดียว อันจะทำให้ได้สัมผัสกับประสบการณ์บางอย่างที่ยอดเยี่ยมเหนือชั้น

“เซน” เป็นหนึ่งในลัทธิความเชื่อที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมญี่ปุ่นในแทบทุกด้าน ทั้งการเมืองการปกครอง การต่อสู้ ระเบียบแบบแผนในการใช้ชีวิตประจำวัน รวมถึงศิลปะแขนงต่าง ๆ คำว่า “เซน” ในภาษาญี่ปุ่นตรงกับคำว่า “ฌาน” ในภาษาบาลี และเป็นแขนงหนึ่งของพระพุทธศาสนาภิกขาจารย์วาท หัวใจสำคัญของเซนคือการมีสมาธิอยู่กับปัจจุบันขณะ หลีกเลี่ยงการและเหตุผลต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมจึงอยู่นอกเหนือจากความสนใจของพระอาจารย์ในลัทธิเซน ดังนั้น เมื่อลูกศิษย์ตั้งคำถามที่ออกนอกขอบเขต พระอาจารย์ก็จะให้คำตอบในลักษณะที่ไม่ตรงต่อคำถามหรืออาจมีพฤติกรรมอันรุนแรงบางอย่างเพื่อให้ศิษย์กลับมามีสมาธิและอยู่กับปัจจุบันขณะ ตัวอย่าง เช่น หลวงจินลินจี้ซึ่งเป็นพระอาจารย์เซนในสมัยโบราณถูกกล่าวว่ามีโทสะที่แรงกล้า หากใครถามเรื่องที่ไม่ถูกใจ พระอาจารย์ก็จะเดินไปเขย่าวผู้ถามอย่างแรงแล้วก็เดินหนีไปเฉย ๆ ตามประวัติปรากฏว่าหลวงจินลินจี้เคยได้รับการอบรมอย่างรุนแรงฉับเดียวกันนี้มาจากหลวงจินฮวงเนี่ยะผู้เป็นพระอาจารย์ โดยครั้งหนึ่งหลวงจินลินจี้ถามพระอาจารย์ว่า อะไรคือหลักของพระพุทธศาสนา พระอาจารย์ฮวงเนี่ยะนอกจากจะไม่ให้คำตอบแล้ว ยังใช้ไม้เท้าตีหลวงจินลินจี้อย่างแรงถึง 3 ครั้ง (คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., 2544, น. 89-90) ทั้งนี้ก็เช่นเดียวกับกรณีที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด พระองค์เคยตรัสไว้ว่าสรรพสิ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาและมีทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีต้นหาเป็นเครื่องผูกมัด จะต้องเวียนว่ายตายเกิดจากโลกนี้ไปสู่อีกโลกหนึ่ง และจากโลกอื่นมาสู่โลกนี้อีก พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงไม่พยากรณ์เรื่องที่ “สัตว์ตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด หรือว่าทั้งเกิดทั้งไม่เกิด หรือว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่” เพราะ “ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน” (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2550, น. 361) แต่พระองค์กลับสอนเรื่องความทุกข์ เหตุที่เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ตลอดจนข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ เพราะวัตถุประสงค์หลักของพระพุทธเจ้าคือช่วยให้หมู่มวลมนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ของชีวิต ซึ่งหมายถึงการที่ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่รู้จักจบไม่รู้จักสิ้น

การเบี่ยงเบนจุดสนใจเพื่อที่จะมีสมาธิอย่างเต็มที่ให้กับเป้าหมายหลักยังปรากฏในตำนานเกี่ยวกับอัศวินพาร์ซีวัล (Parzival) ส่วนของจูล์ฟราม ฟอน เอ็ชเซนบาค (Wolfram

Von Eschenbach) ซึ่งแต่งขึ้นในราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13 ตัวละครเอกคือพาร์ซีวาลอัศวินผู้ยิ่งใหญ่ที่ออกเดินทางไปค้นหาถ้วยศักดิ์สิทธิ์ เขาถูกชักนำไปยังปราสาทที่ต้องมนตร์แห่งหนึ่ง และได้พบกับกษัตริย์แห่งถ้วยศักดิ์สิทธิ์โดยไม่รู้ตัว ซึ่งขณะนั้นพระองค์อยู่ในสภาพที่บาดเจ็บสาหัสจากการต่อสู้กับคู่อริก่อนหน้านั้น แม้พาร์ซีวาลจะเต็มใจไปด้วยความรู้สึกกรุณาและใคร่จะถามว่า “อะไรทำให้ท่านป่วยหรือ ท่านลุง?” ซึ่งหากเขาทำเช่นนั้นก็จะช่วยให้กษัตริย์แห่งถ้วยศักดิ์สิทธิ์หายจากอาการบาดเจ็บทันที แต่แล้วเขาก็หยุดชะงักลงด้วยความคิดตามแบบประเพณีนิยมว่า “อัศวินจะต้องไม่ถามคำถาม” ดังนั้น พาร์ซีวาลก็เลือกที่จะเงยตามภาพพจน์ทางสังคมของเขา อันเป็นการปฏิบัติตามวิถีที่ถูกเสนอให้ปฏิบัติแทนที่จะใช้วิถีของสิ่งที่ผุดขึ้นมาเองจากด้านในของธรรมชาติอันสูงส่งของเขาคือความกรุณาและความรัก ความล้มเหลวในการทำลายเวทมนตร์และทำให้กษัตริย์แห่งถ้วยศักดิ์สิทธิ์หายจากอาการบาดเจ็บทำให้พาร์ซีวาลถูกสาปแช่ง เขาใช้เวลาอีกห้าปีต่อมาเพื่อหาทางกลับไปยังปราสาทด้วยการขี่ม้าไปทั่วในสภาพที่ไม่รู้ว่าตนอยู่ที่ไหนและกำลังทำอะไร เช้าวันหนึ่งของช่วงต้นฤดูหนาว พาร์ซีวาลก็ขี่ม้าไปค้นหาปราสาทแห่งนั้นอีกแต่ก็ไม่พบตามเคยถึงแม้ว่าปราสาทจะอยู่ในที่เดิม บังเอิญพาร์ซีวาลมองเห็นโลหิตสีแดงกับขนนกสีดำตรงที่เหยี่ยวโจมตีห่าน และภาพนั้นก็ทำให้เขาคิดถึงกงดิรามูร์ส (Condwiramurs) ราชนินีที่เขาเคยตกหลุมรักและสมรสด้วย เขาคิดถึงริมฝีปากแดงของเธอ ผิวขาวของเธอ และผมสีดำของเธอ พาร์ซีวาลตกอยู่ในภวังค์แห่งรักและอยู่ในสภาพที่จ้องมองภาพสัญลักษณ์เหล่านั้นอย่างดูดดื่ม จนกระทั่งเมื่ออัศวินคนหนึ่งของคิงอาร์เธอร์ไปตามหาและพบพาร์ซีวาลซึ่งกำลังอยู่ในภวังค์อันดูดดื่ม อัศวินคนนั้นก็พูดกับตัวเองว่า “นี่คือภวังค์แห่งรัก” แล้วโยนผ้าพันคอสีเหลืองผืนใหญ่ออกไปให้ตกลงบนสัญลักษณ์ที่อยู่บนกองหิมะ ภวังค์แห่งรักของพาร์ซีวาลจึงถูกทำลายและเขาก็เดินทางกลับมายังราชสำนักของคิงอาร์เธอร์ (บาร์นี บุญทรง, 2561, น. 207-214) โจเซฟ แคมป์เบลล์ (Joseph Campbell) นักศึกษาเทพปกรณัมผู้ยิ่งใหญ่ของสหรัฐอเมริกาในศตวรรษที่ 20 กล่าวว่าเขาชื่นชอบตำนานอัศวินพาร์ซีวาลสำนวนนี้เป็นพิเศษ “นี่เป็นหนึ่งในผลงานที่ทรงคุณค่าที่สุด ยิ่งใหญ่ที่สุด แสดงให้เห็นถึงความมีอารยธรรมมากที่สุด ในสมัยกลางของยุโรป และยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นวรรณคดีตัวอย่างเกี่ยวกับพลังแห่งความรักในทุกรูปแบบที่ช่วยโลกให้รอด อาจเป็นเรื่องรักที่ยิ่งใหญ่ที่สุดตลอดกาลเลยก็ว่าได้” (บาร์นี บุญทรง, 2561, น. 208) ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะความหวังโยและความกรุณามีพลังที่สามารถทำลายเวทมนตร์และช่วยเยียวยาความเจ็บปวดต่าง ๆ ตำนานอัศวินพาร์ซีวาลยังให้บทเรียนเกี่ยวกับการทำลายกรอบหรือประเพณีนิยม ซึ่งในกรณีนี้คือประเพณีนิยมที่อัศวินจะไม่ตั้งคำถาม กับทั้งสอนให้ปฏิบัติตามความรู้สึกจากใจ เรื่องการเปียงเบนจุดสนใจก็เป็นรายละเอียดที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เมื่ออัศวินพาร์ซีวาลเห็นภาพโลหิตสีแดงกับขนนกสีดำอยู่บนกองหิมะ เขาก็พลันคิดถึงคนรักที่มีริมฝีปากสีแดงเหมือนดั่งโลหิต ผิวยาวประดุจหิมะ และผมสีดำราวกับขนนก แล้วก็ตกอยู่ในภวังค์แห่งรักนั้นเรื่อยมา จนกระทั่งอัศวิน

อีกคนหนึ่งต้องโยนผ้าผืนใหญ่ไปคลุมสิ่งที่ปรากฏอยู่บนกองหิมะ อัศวินพาร์ซีวาลจึงหลุดออกจาก ภาวรัศและกลับมาสู่โลกแห่งความจริงได้อีกครั้ง

ครั้งหนึ่งในระหว่างที่ฝึกบิน จอห์นสันประสบกับความล้มเหลวและตกลงมาสู่มหาสมุทร จากที่สูงด้วยความเร็วเจ็ดสิบลีต่อหนึ่งชั่วโมง เขาบาดเจ็บสาหัสจนกระทั่งหมดสติไปพักหนึ่ง ครั้นฟื้นคืนสติได้แล้ว ในตัวจอห์นสันถูกแบ่งออกเป็นสองภาค ภาคหนึ่งคือความคิดที่จะเดินต่อไปบนเส้นทางแห่งการฝึกบินและฝึกสมาธิ อีกภาคหนึ่งซึ่งออกมาในลักษณะเป็นเสียงกร้าว ๆ ที่ดังขึ้นในใจของเขา พยายามโน้มน้าวให้จอห์นสันละทิ้งความพยายามทั้งหมดที่ผ่านมาและ กลับมาสู่วิถีชีวิตแห่งนางนวลธรรมดา “ขณะที่เขามองดูตัวเองในน้ำนั้น มีเสียงกร้าว ๆ ประหลาด ดังขึ้นในใจเขา ไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงได้ เราเป็นนางนวล เราถูกจำกัดโดยธรรมชาติ ถ้าเรา เกิดมาเพื่อเรียนรู้มากเรื่องการบิน เราก็คงจะได้มีแผนการบินและสมอง ถ้าเราเกิดมาเพื่อบินเร็ว เราก็คงจะได้ปีกอันสั้นอย่างนกเหยี่ยว และกินหมูเป็นอาหารแทนปลา พ่อแก้วว่าถูกแล้ว เราต้อง ลืมความโง่เขลาที่เสีย เราต้องบินกลับบ้านไปเข้าฝูง และพอใจว่าเราเป็นอะไร เป็นแต่นางนวล ที่มีอะไรหลายอย่างจำกัด” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 21)

ท่ามกลางความบอบช้ำทางกายรวมถึงความล้มเหลวในการฝึกบินที่ทำให้หมดกำลังใจที่ จะสู้ต่อ ภาคอันเป็นเสียงกร้าว ๆ ที่ดังขึ้นในใจของจอห์นสันก็ดูเหมือนจะมีพลังมากกว่าภาคแรก “จอห์นสันก็เห็นด้วยกับเสียงนั้น เวลากลางคืนนางนวลควรจะอยู่บนฝั่ง และตั้งแต่บัดนี้ เป็นต้นไป เขาสาบานว่าเขาจะเป็นนางนวลธรรมดาซึ่งจะทำให้ทุกคนสบายใจกว่าเก่า” ความคิดที่จะไม่ยึดติดกับอะไรทั้งหมด ทั้งความทะเยอทะยานและความอยากรู้อยากเห็นใน วิชาใหม่ ๆ และในบรรยากาศใหม่ ๆ ทำให้จอห์นสันรู้สึกสบายใจ และที่สำคัญทำให้เขาได้อยู่ใน ความสงบนิ่งโดยปราศจากความคิดวอกแวกที่บั่นทอนสมาธิของเขาเสมอมา รวมถึงความคิด ติดกรอบที่ว่าธรรมชาติของนางนวลคือการไม่บินในตอนกลางคืนด้วย “เขาสบายใจขึ้นเมื่อ ได้ตกลงใจว่าจะเป็นแค่กตัวหนึ่งในฝูง ต่อไปนี้จะไม่มัวอะไรผูกมัดเขาไว้กับอำนาจที่ค่อย ผลักดันเขาให้เรียนวิชา จะไม่มีการประลองความรู้ และไม่มี ความล้มเหลวอีกต่อไป และมันก็ สบายดีเหมือนกันที่จะหยุดคิดสักทีแล้วเขาก็บินไปในความมืด มุ่งไปยังแสงไฟที่อยู่บนชายหาด” ถึงแม้ว่าเสียงกร้าว ๆ ที่เป็นอีกด้านหนึ่งในตัวของจอห์นสันจะพยายามคัดค้านเมื่อเขาตัดสินใจ บินกลับมาสู่ฝั่งท่ามกลางความมืดซึ่งผิดกับวิถีของนางนวลที่จะไม่บินในตอนกลางคืน แต่การสลัดความคิดวอกแวกทั้งปวงก็ช่วยให้จอห์นสันมีสมาธิอย่างเต็มที่แล้วเพียงยึดเอา แสงไฟที่อยู่บนชายหาดมาเป็นจุดหมายปลายทางเท่านั้น ความสงบนิ่งที่เกิดขึ้นทำให้เสียง กร้าว ๆ ในใจของจอห์นสันหมดสิ้นความหมาย “มืด! เสียงกร้าวดังขึ้นอีกอย่างตกใจ นางนวล ไม่มีวันที่จะบินมืด ๆ” และ “จอห์นสันไม่มีปัญญาที่จะฟังเสียงนั้น สบายดีเขานึก แสงจันทร์และ แสงไฟเป็นประกายระยิบระยับอยู่บนผิวน้ำ เหมือนกับแสงไฟบอกระยะเป็นทางไว้ตลอดคืน และทุกอย่างก็สงบนิ่ง” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 22)

เห็นได้ว่า จอห์น อดัมส์ ให้ความสำคัญก่อนข้างมากต่อเสียงคัดค้านจากสมาชิกในฝูง จากพ่อแม่ รวมถึงเสียงคัดค้านที่เกิดขึ้นในใจของเขาเอง อันเป็นสัญลักษณ์แทนความคิด แบบเดิมที่ถูกครอบด้วยประเพณีนิยมแห่งนางนวลทั้งหลาย การยึดติดกับกรอบดั่งที่กล่าวมา และความคิดที่จะต้องประสบผลสำเร็จ ทำให้จอห์นรู้สึกหนักหน่วง ท้อแท้และการฝึกฝนก็ ดูเหมือนจะเป็นภาระมากกว่าที่จะเป็นการแสวงหาความสุข แต่ครั้งเขาปลดปล่อยจิตใจให้เป็น อิสระ ไม่สนใจในเสียงคัดค้านทั้งหลาย ในประเพณีบางอย่างที่นางนวลยึดถือปฏิบัติตลอดมา และที่สำคัญคือไม่สนใจที่จะต้องเอาชนะอีก จอห์นก็รู้สึกสบายใจ อยู่ในสภาพที่สงบนิ่ง และมีสมาธิจดจ่ออยู่กับเป้าหมายเพียงหนึ่งเดียว อันนำไปสู่ความปิติที่บังเกิดขึ้นต่อจากนั้น

ดูเหมือนบริบททางสังคมรวมถึงวัฒนธรรมและประเพณีนิยมที่โอบล้อมจอห์นมา ตั้งแต่เด็กได้มีผลต่อความคิดของเขาอย่างมาก และจอห์นก็ต้องพยายามอย่างที่สุดในการสลัด ครอบแห่งอดีตนั้นทิ้ง “จอห์นจะต้องเลิกยึดว่าตัวของเขาถูกกักขังไว้ในกายอันมีขอบเขต จำกัด ซึ่งมีความยาวปีกทั้งสองเพียงสี่สิบสองนิ้ว และมีการปฏิบัติซึ่งอาจบันทึกได้ใน แผนการบิน เคล็ดนั้นคือ จะต้องรู้ว่าธรรมชาติแห่งตัวเขานั้น มีอยู่ด้วยความประเสริฐสุด เหมือนตัวเลขที่จัดลงไม่ได้ ทุกแห่งทุกหนข้ามระยะทางและเวลา” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 46)

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งของจอห์นคือการยึดติดอยู่ในศรัทธา การมีศรัทธาเป็นสิ่งที่ดี แต่ศรัทธาเป็นเพียงยานพาหนะไม่ใช่จุดหมายปลายทาง แอลดัส ฮักซลีย์ (2556, น. 287-288) เปรียบเปรยได้อย่างน่าสนใจว่า การที่เรามีแผนที่เมืองทิมบักตูอยู่ในมือจะช่วยให้การเดินทาง ไม่ลำบากนัก และอาจทำให้ถึงจุดหมายปลายทางได้รวดเร็วกว่าการปราศจากแผนที่ อย่างไรก็ตาม ไรท์ดี คนเราไม่สามารถไปถึงเมืองทิมบักตูได้ด้วยการเจาะเข้าไปในแผนที่ทวีปแอฟริกา “แผนที่คือสัญลักษณ์ และต่อให้เป็นแผนที่ที่ยืดเยื้อที่สุดก็ยังคงเป็นสัญลักษณ์ที่ไม่กระจ่าง และไม่สมบูรณ์” ในกรณีนี้ แผนที่เมืองทิมบักตูเป็นเพียงยานพาหนะ การเดินทางไปถึงตัวเมือง ต่างหากที่เป็นจุดหมายปลายทาง หนังสือ “ปรัชญาอมตะ” ยังมีข้อความน่าสนใจของเซนต์จอห์น ไมก์แกงเซนที่ว่า ถ้าหากบุคคลเสพติดอยู่กับการสวดมนต์ภาวนาโดยเข้าใจว่าจะช่วยให้บรรลุถึงความหลุดพ้น ก็ควรงดเว้นพฤติกรรมนั้นเสียเพราะมันเพียงแต่จะทำให้สาวกประสบกับอุปสรรค มากกว่าเก่า (แอลดัส ฮักซลีย์, 2556, น. 216) ที่เซนต์จอห์นไมก์แกงเซนกล่าวเช่นนั้นก็เพราะ การสวดมนต์ภาวนาเป็นเพียงยานพาหนะไม่ใช่จุดหมายปลายทาง การสวดมนต์อย่างเดียว ไม่ทำให้สาวกบรรลุถึงความหลุดพ้น ในทางกลับกันการยึดติดอยู่กับยานพาหนะฉนั้นเพียงแต่ จะผลักดันให้จุดหมายปลายทางออกห่างไปไกลกว่าเดิม เหตุที่ศาสนาต่าง ๆ ทั่วโลกต้องมีบทสวด ก็เพราะการสวดมนต์ทำให้จิตใจของผู้สวดสงบนิ่ง ไม่แส่ส่ายไปหาประสบการณ์อย่างอื่น เป็นการเตรียมความพร้อมขั้นพื้นฐานเพื่อที่จะนำไปสู่การมีสมาธิในระดับลึกซึ่งต่อไป สอดคล้องกับที่ โจเซฟ แคมพ์เบลล์ กล่าวว่า การนับลูกประคำทเดิมซ้ำ ๆ หรือการกล่าว พระนามศักดิ์สิทธิ์ซ้ำ ๆ จะช่วยขจัดความสนใจอื่น ๆ ออกไป ช่วยให้สาวกมุ่งสมาธิทั้งหมด

ไปยังสิ่งเดียว และทำให้ได้สัมผัสกับความลึก้าจากการอยู่กับประสบการณ์ด้านโนลัน ๑ (โจเซฟ แคมพ์เบลล์ และ บิลล์ มอยเยอร์ส, 2551, น. 446)

สำหรับจอนะชั้น การมีศรัทธาอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับกระบวนการฝึกฝน แต่หากผู้ฝึกหลงยึดติดอยู่กับศรัทธา ศรัทธาก็จะเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งไม่ให้ความก้าวหน้าต่อไปในการฝึก เจียงจึงสอนให้จอนะชั้นฝึกบินท่ามกลางความว่างโดยปราศจากความผูกมัดทั้งปวง “ลี้มศรัทธาเสีย” และ “เธอไม่ต้องการศรัทธาเพื่อที่จะบิน เธอต้องการแต่ความรู้ความเข้าใจในการบิน เรื่องนี้ก็เช่นเดียวกัน เธอละ พยายามอีกครั้งหนึ่ง” แล้ววันหนึ่ง จอนะชั้นผู้ซึ่งยืนหลับตาอยู่บนฝั่งทะเลและอยู่ในสมาธิ ก็รู้โดยพลันในสิ่งที่เจียงได้สอนเขาไว้ “เออ! จริงซี! เราคือนกนางนวลประเสริฐสุด ผู้ไม่มีขอบเขตจำกัด” และเขาก็รู้สึกสะเทือนไปด้วยความปีติอันยิ่งใหญ่ (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 46-47)

ครุภาวะในเรื่อง “จอนะชั้น ลิวิงสตัน นางนวล”

ครุภาวะในเรื่อง “จอนะชั้น ลิวิงสตัน นางนวล” แสดงออกทั้งจากตัวละครเอกจอนะชั้น และจากครูของเขาสองคนได้แก่ซัลลิวันและเจียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจียง นกนางนวลอาวุโสที่ไม่เพียงสอนวิชาความรู้ให้แก่จอนะชั้น แต่ยังทำให้เขาเห็นถึงคุณค่าของความเป็นครู ที่จะช่วยให้กนางนวลจำนวนมากผล่อออกจากอวิชชาและวงจรรอค้นคว้าของนางนวลเพื่อทะยานไปสู่ความปีติจากการฝึกจิต

ริชาร์ด บาค สร้างตัวละครเจียงให้อยู่ในภาพของนางนวลอาวุโสอันสื่อถึงการมีความรู้ ประสบการณ์ และความเมตตากรุณา “นกนางนวลแก่ชื่อเจียงมองดูจอนะชั้นด้วยความเมตตา และพูด ‘มีอะไรเธอลูก’ และจอนะชั้นก็ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเจียงว่า ‘แทนที่เขาจะอ่อนแอลงด้วยอายุ ผู้มีอาวุโสนั้นก็กลับมีกำลังมากขึ้นด้วยอายุ เขาบินได้เร็วกว่า และไกลกว่านกอื่น ๆ ในฝูง และได้เรียนรู้ความซ้ำของต่าง ๆ ซึ่งนกอื่น ๆ เพิ่งเริ่มจะเรียนรู้เป็นขั้น ๆ ไป’” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 43)

สิ่งที่ครูของจอนะชั้นพยายามพรั้สอนเขาควบคู่ไปกับวิชาความรู้คือความเมตตาและกรุณา และมองว่าการฝึกความเมตตาและกรุณาเป็นวิชาซึ่งยากที่สุด แต่ก็ป็นวิชาที่มีอำนาจที่สุดและสนุกที่สุด เจียงพูดกับจอนะชั้นว่า “จนกระทั่งเธอสามารถจะบินได้ทั้งในอดีตและในอนาคต จากนั้นแล้วเธอก็จะได้เรียนวิชาที่ยากที่สุด มีอำนาจที่สุดและสนุกที่สุด เธอจะพร้อมที่จะบินสูงขึ้นไปอีก และได้รู้ความหมายของเมตตาและกรุณา” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 49)

ความเป็นครูของจอนะชั้นได้แสดงออกตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ที่เขาเริ่มค้นพบวิธีบินที่เรียกว่า “แบบวงกลมตั้งหมุนระดับช้า หมุนปิดจังหวะควงสว่างหางยอ หมุนตัวทางตั้งต้นนอกดีลังกา” และบังเกิดความปีติเพราะ “ชีวิตมีเหตุผลขึ้นแล้ว เราสามารถจะยกตัวเองขึ้นจากอวิชชา เราจะทำตัวเราให้เป็นสัตว์ประเสริฐได้ ด้วยปัญญาและความซ้ำของ เราเป็นเสรีได้! เราเรียนบินได้!” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 27-28) เขาก็ตั้งใจที่จะนำความรู้ใหม่นี้มาสอนให้แก่

นกนางนวลตัวอื่น ๆ ในฝูง อย่างไรก็ตาม ความตั้งใจของจอนะชั้นไม่ได้รับการตอบสนองเพราะผู้ใหญ่และสมาชิกในฝูงมองว่าการกระทำของจอนะชั้นเป็นการกระทำที่ขาดความรับผิดชอบ อย่างไรก็ตามทำให้เสียเกียรติภูมิและประเพณีของตระกูลนกนางนวล ดังนั้น จอนะชั้นจึงถูกขับออกจากฝูง ถูกเนรเทศให้ไปอยู่อย่างโดดเดี่ยวบนหน้าผาที่ห่างไกล

ใน “คำนำ” ของหนังสือ “พลาณาภาพแห่งเทพปรณัม” บิลล์ มอยเยอร์ส ได้กล่าวไว้ อย่างน่าประทับใจว่า “มันไม่ใช่การเชื่อมโยงกับตัวเราเพื่อให้เห็นว่าเราเป็นบุคคลสำคัญหรือพลังอำนาจใด ๆ ที่เราได้สัมผัสมา โยคีชาวอินเดียนซึ่งพยายามแสวงหาความหลุดพ้น เชื่อมโยงตัวเขากับโอภาส และไม่กลับคืนมาอีกเลย แต่ผู้ที่มีเจตจำนงที่จะรับใช้ผู้อื่นจะไม่ยอมให้ตนเองหลบหนีไปเช่นนั้น เป้าหมายสูงสุดของการเดินทางค้นหาจะต้องไม่ใช่การหลุดพ้นหรือความปิดเคลิบเคลิ้มเพื่อตนเอง แต่คือปัญญาและพลังที่จะรับใช้ผู้อื่น’ คุณแคมป์เบลล์กล่าวว่าหนึ่งในความแตกต่างมากมายระหว่างคนตั้งและวีรบุรุษคือฝ่ายหนึ่งมีชีวิตอยู่เพื่อตนเองเท่านั้น ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งกระทำเพื่อกอบกู้สังคม” (โจเซฟ แคมป์เบลล์ และ บิลล์ มอยเยอร์ส, 2551, คำนำ, น. 25) ดังนั้น ถึงแม้จอนะชั้นจะไม่ได้รับการต้อนรับให้กลับคืนสู่ฝูง และยังไม่ได้รับโอกาสที่จะพำนักความรู้ใหม่ให้แก่กนางนวลตัวอื่น ๆ แต่เขาก็ไม่เคยย่อท้อ จุดตรงนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงจิตอันเป็นกุศลและการปราศจากอึดตายของจอนะชั้น ซึ่งล้วนแต่เป็นคุณสมบัติของคुरुผู้ยิ่งใหญ่ “วันเวลาผ่านไป จอนะชั้นก็พบว่า ตัวของเขาเองนั้นก็แล้วนั้นก็ถึงโลกที่เขาเคยอยู่ ถ้าเขาสามารถจะรู้ได้เมื่อยังอยู่ในโลกแต่เพียงหนึ่งในสิบหรือหนึ่งในร้อยของสิ่งที่เขาได้รู้ในภพนี้ ชีวิตในโลกเดิมนั้นจะมีความหมายมากกว่าเก่าสักเพียงใด!” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 50)

แม้กระทั่งเมื่อจอนะชั้นถูกห้ามไม่ให้พบปะกับกนางนวลตัวใดในฝูง เขาก็ไม่เคยหมดสิ้นความหวัง เขายืนอยู่บนหาดทราย และรอคอยจนกว่าจะมีกนางนวลสักตัวหนึ่งที่มีความคิดอยากจะหลุดพ้นจากขอบเขตอันจำกัดของตัวเอง เพื่อที่จะได้เห็นความหมายของการบินที่มีอยู่นอกเหนือไปจากการหาเศษอาหารจากเรือกระเชียง “บางทีอาจมีนกสักตัวหนึ่งซึ่งต้องถูกขับจากฝูงนกเพราะพูดความจริงของเขาต่อหน้าฝูงนก และเมื่อจอนะชั้นได้ฝึกหัดในบทเรียนเรื่องความกรุณาบ่อยเข้า และได้ใช้ความเพียรหาความรู้ในธรรมแห่งกรุณามากยิ่งขึ้น เขาก็อยากกลับมาสู่โลกยิ่งขึ้น เพราะถึงแม้ว่าเขาจะมีอดีตอันเปล่าเปลี่ยว จอนะชั้นนางนวลก็เกิดมาเป็นครูและวิธีแสดงความกรุณาอันเป็นวิธีของเขาเองก็คือส่งมอบบางส่วนของสัจจะที่เขาได้เรียนรู้ให้แก่กนางนวล ผู้ซึ่งเพียงแต่ขอโอกาสที่จะแลเห็นสัจธรรมได้ด้วยตนเอง” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 59-60)

สถานการณ์เคยย่ำแย่ถึงขั้นที่ซัลลิวันผู้เป็นครูซึ่งแก่กล้าแล้วในวิชาบินด้วยความเร็วแห่งจิต และกำลังช่วยกนางนวลที่ได้พัฒนาจิตแล้วให้ฝึกฝนต่อไปนั้น ไม่น่าใจนักในผลสำเร็จในเรื่องที่จอนะชั้นจะนำวิชาความรู้ไปสอนให้แก่กนางนวลตัวอื่น ๆ ในฝูง เขาจึงบอกให้

จนจะล้มเลิกความพยายามที่จะช่วยเหลือเพื่อนร่วมฝูง และอยู่ต่อไปในโลกที่มีเฉพาะแต่นกนางนวลที่จิตใต้พัฒนาสูงแล้วเท่านั้น “จอห์น เธอเคยถูกขับออกจากฝูงมาแล้วครั้งหนึ่ง ทำไมเธอจึงนึกว่านกนางนวลตัวใดตัวหนึ่งในสมัยก่อนนั้น จะฟังเธอเอาตอนนี้? เธอรู้สัญชาติดีว่านกนางนวลตัวที่บินได้สูงที่สุด ย่อมจะแลเห็นได้ไกลที่สุด และสัญชาตินี้ก็จริง นกนางนวลในที่นี่ที่เธอมาจากแล้วนั้น เป็นนกที่ยืนอยู่บนพื้นดินร้องเอะอะแล้วก็จิกตักกัน พวกนั้นอยู่ห่างสวรรค์เป็นพันไมล์ และเธอกลับมองว่า เธอจะแสดงสวรรค์ให้เขาเห็นได้จากที่ที่เขายืนอยู่จอห์น! นกพวกนั้นมองไม่เห็นแม้แต่ปลายปีกของตัวเอง! อยู่เสียที่นี่เถิด คอยช่วยนกนางนวลใหม่ ๆ ที่นี่ นกที่ขึ้นมาสูงพอที่จะแลเห็นได้แล้วซึ่งสิ่งที่เธอจะต้องบอกเขา” จอห์นก็นิ่งไปสักครู่หนึ่งแล้วเขาก็ถากกลับไปว่า “สมมุติว่าเจียงกลับไปในโลกเดิมของเขา ป่านนี้เธอจะเป็นอย่างไร” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 51)

อันที่จริงเมื่อแรกที่ฟังชัลลิวินอธิบาย จอห์นก็มีความลังเลและยังไม่ด่วนกลับไปหาฝูงตามเจตนาที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้น แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความตั้งใจที่จะกลับไปช่วยเหลือเพื่อนร่วมฝูงก็ยิ่งหนักแน่นและแรงกล้ามากขึ้น “จอห์นอยู่ที่เดิมและช่วยสอน ช่วยฝึกนกใหม่ที่ขึ้นมาถึงผู้ซึ่งฉลาดและเรียนรู้ได้เร็วมาก แต่ความรู้สึกเก่าก็ยังคงกลับมาไม่หยุด และเขาก็ยังอดคิดไม่ได้ว่าอาจมีนกนางนวลตัวหนึ่งหรือสองตัวในโลกที่สามารถเรียนรู้ได้เหมือนกัน ถ้าหากว่าเขาได้พบกับเจียงในวันที่เขาถูกขับออกจากฝูง ป่านนี้เขาจะได้อะไรมากกว่าที่มีอยู่ในขณะนี้สักปานใด” จอห์นจึงกล่าวกับชัลลิวินว่า “ครูครับ ผมต้องกลับไป” และ “ลูกศิษย์ครูเรียนกันเก่งหมดแล้ว เขาจะช่วยครูสอนนกที่มาใหม่ได้ต่อไป” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 52)

เมื่อจอห์นกลับมาสู่ถิ่นเดิม เขาพบเฟลิตเซอร์ ลินด์ นกนางนวลที่ยังหนุ่มอยู่มาก และถูกขับออกจากฝูงกลายเป็นนกจรจัดเพราะพฤติกรรมที่ผู้ใหญ่ในฝูงมองว่าผิดกับประเพณีแห่งนางนวลคือเขาไปบินแบบหมุนตัวรอบนกผู้ใหญ่เล่นสนุก ๆ การถูกขับออกจากฝูงทำให้เฟลิตเซอร์ ลินด์ รู้สึกขำใจและมองว่าตนเองได้รับความไม่เป็นธรรมอย่างที่สุด เมื่อเขาพบจอห์นนางนวลผู้โอฬารที่มีขนขาวสว่างไสว และอยากจะได้เรียนวิชาการบิน จอห์นก็ยื่นเงื่อนไขว่า “เฟลิตเซอร์ ลินด์ นางนวล เธอต้องการที่จะบินเป็นมากพอที่จะภักย์ให้ฝูงนก และเมื่อเรียนแล้วจะกลับไปหาฝูงนกในวันหนึ่ง เพื่อช่วยให้เขาได้เรียนรู้ได้หรือไม่?” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 55) และเมื่อเฟลิตเซอร์ ลินด์ ตกลงยอมรับเงื่อนไขดังกล่าว จอห์นก็เริ่มสอนวิชาการบินให้แก่ศิษย์ ในเบื้องต้นจอห์นสอนเฟลิตเซอร์ ลินด์ ถึงพลังที่มีอยู่ในตัวนกนางนวลทุกตัว แต่สิ่งที่ผู้เป็นครูเน้นย้ำมากที่สุดคือความกรุณาที่จะทำให้เฟลิตเซอร์ ลินด์ รู้จักให้อภัยและแลเห็นถึงพลังในนกนางนวลตัวอื่น ๆ เพื่อช่วยพัฒนาพวกเขาต่อไป “เธอต้องหมั่นฝึกปฏิบัติจนเห็นนกนางนวลตัวที่แท้ เห็นสิ่งที่ดีมีอยู่ในนกนางนวลทุกตัวแล้วช่วยเขาให้แลเห็นสิ่งที่ดีที่อยู่ในตัวเขาด้วยตัวของเขาเอง นั่นคือ สิ่งที่ครูเรียกว่า กรุณา มันก็สนุกก็อยู่เหมือนกันเมื่อเรารู้เคล็ดลับของมัน” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 75) นอกจากความเมตตาและความกรุณาแล้ว

ความอ่อนน้อมถ่อมตนก็เป็นคุณสมบัติที่คู่ควรมีไว้ในครอบครอง จอนะรันกล่าวกับเฟลิตเซอร์ ลินด์ว่า “อย่าให้เขาลือเรื่องครุกันอย่างไร้ ๑ หรือทำให้ครุเป็นเทวดาขึ้นมา เอาอย่างนั้นนะเฟลิตซ์! ครุเป็นนกกางนวล ครุชอบบิน ...” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 77)

อย่างไรก็ดี บทเรียนอันล้ำค่าที่จอนะรันได้สอนให้กับเฟลิตเซอร์ ลินด์ น่าจะอยู่ตรงที่ครุที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือครุที่อยู่ในตัวเราทุกคน เมื่อจอนะรันสอนวิชาต่าง ๆ ให้กับเฟลิตเซอร์ ลินด์ และมอบหมายให้เขาไปสอนนกกางนวลตัวอื่น ๆ ในฝูง ผู้เป็นศิษย์ก็กังวลในความไม่พร้อมของตนเอง และมองว่าตนเป็นเพียงนางนวลธรรมดาตัวหนึ่งเมื่อเทียบกับความโอฬารของครุ จอนะรันจึงกล่าวขึ้นมาว่า “เธอไม่จำเป็นต้องมีครุอีกต่อไปแล้ว แต่เธอยังจำเป็นที่จะต้องหาตัวเองให้พบ พบมากขึ้นวันละเล็กละน้อย ตัวของเธอซึ่งเป็นเฟลิตเซอร์นางนวลตัวจริง ผู้ซึ่งไม่มีขอบเขตจำกัด นกตัวนั้นแหละจะเป็นครุของเธอ เธอต้องรู้จักเขาและฝึกปฏิบัติอย่างเขา” (ริชาร์ด บาค, 2544, น. 76-77)

บทสรุป

การพินิจ “ราโชมอน” และ “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” ในแง่ที่เป็นวรรณกรรมที่ “ทรงพลัง” ซึ่งเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ตัดสินใจแปลวรรณกรรมสองเรื่องนี้เป็นภาษาไทยเพื่อให้ชาวไทยได้ศึกษาต่อไปนั้น ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมญี่ปุ่นในยุคที่ชนชั้นซามูไรเริ่มเสื่อมอำนาจ รวมถึงปรัชญาชีวิตและหลักธรรมอันมีลักษณะสากลของพระพุทธศาสนาซึ่งถูกสอดแทรกอย่างแนบเนียนในผลงานของนักเขียนชาวตะวันตกอย่าง ริชาร์ด บาค บทละครเรื่อง “ราโชมอน” สะท้อนให้เห็นถึงกระแสการต่อต้านชนชั้นซามูไรที่เคยได้รับการยกย่องและมีอภิสิทธิ์เหนือชนชั้นอื่น ๆ ในสังคมทั้งที่ซามูไรเองก็ได้ต่างจากสามัญชนทั่วไปที่มีทั้งรัก โลภ โกรธ หลง บ้างยังเป็นคนขี้ขลาดแต่กลับชอบแสดงความมั่งคั่งและสนใจเพียงการรักษาภาพลักษณ์ทางสังคม ลักษณะการสร้างตัวละครที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงคือในบุคคลคนเดียวก็มีทั้งความดีและความชั่ว มีทั้งด้านมืดและด้านที่สว่าง และในบางครั้งภาพลักษณ์ภายนอกก็อาจไม่ได้สะท้อนถึงสภาพจิตใจและอุปนิสัยใจคอที่แท้จริงของตัวละคร ทำให้บทละครเรื่อง “ราโชมอน” มีชีวิตชีวาและน่าสนใจ ลักษณะที่เป็นทวิภาวะดังที่กล่าวมาช่วยให้ธรรมะได้แสดงบทบาทในอันที่จะกระตุ้นด้านดีหรือด้านที่สว่างของมนุษย์ให้เจริญงอกงามขึ้นไปอีก และทำให้ด้านที่ไม่ดีหรือด้านมืดในจิตใจมนุษย์ค่อย ๆ จางหายไป ส่วนการอ่าน “จอนะรัน ลิวิงสตัน นางนวล” ทำให้เห็นถึงพลาณภาพของจิต ซึ่งถ้าหากได้รับการพัฒนาอย่างถูกวิธีก็จะทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากกรอบหรือขอบเขตอันคับแคบ ซึ่งถูกรอบด้วยประเพณีนิยมหรือถูกสร้างขึ้นโดยหัวหน้ากลุ่ม นอกจากนี้ ยังให้บทเรียนเกี่ยวกับการเบี่ยงเบนจุดสนใจจากความคิดวอกแวก

เพื่อที่จะมีสมาธิอย่างเต็มที่และจดจ่ออยู่กับเป้าหมายเพียงหนึ่งเดียว ครูภาวะก็เป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องนี้ ผู้เป็นครูจำเป็นต้องมีความเมตตากรุณา มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และต้องมีจิตอันเป็นกุศลจึงจะสามารถช่วยเหลือเพื่อนร่วมโลกให้รอดพ้นจากอวิชชา การทราบถึงพลาณภาพของจิตไม่เพียงทำให้แต่ละคนค้นพบพลังที่ยิ่งใหญ่ภายในตัวเอง แต่ยังช่วยตระหนักด้วยว่าครูที่ดีที่สุดคือครูที่อยู่ภายในตัวของแต่ละบุคคล

วรรณกรรมแปลทั้งสองเรื่องคือ “ราโชมอน” และ “จอชะรัน ลิวีสตัน นางนวล” ล้วนแต่สื่อแนวคิดเชิงปรัชญาที่เป็นสากล เป็นสัจธรรม และเป็นลักษณะพื้นฐานของมนุษย์ ในการแปลผลงานทั้งสองเรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องการที่จะถ่ายทอดแนวความคิดดังกล่าวไปสู่คนไทยในวงกว้าง อันเป็นแนวความคิดสำคัญที่ไม่ถูกขวางกั้นด้วยเชื้อชาติ วัฒนธรรม และภาษา ในขณะที่เดียวกันก็สอดแทรกบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของวรรณกรรมต้นทางไว้ได้อย่างแนบเนียนด้วย

เอกสารอ้างอิง/References

- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2544). *นิกายเซน*. ดอกหญ้า 2000.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2549). *บันเทิงเรกรรมย์*. นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2553). *หลายชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 12). ดอกหญ้า 2000.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2561). *ฉากผู้ป่วน* (พิมพ์ครั้งที่ 6). ดอกหญ้า 2000.
- โจเซฟ แคมป์เบลล์ และ บิลล์ มอยเยอร์ส. (2551). *พลาณภาพแห่งเทพปรกรณ์* (พิมพ์ครั้งที่ 2) (บารนี บุญทรง, ผู้แปล). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ทินพันธ์ุ นาคะตะ. (2516). แนะนำและวิจารณ์หนังสือ. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*, 13(3), 390-391.
- บารนี บุญทรง. (2561). *ชีวิตและคุณูปการของโจเซฟ แคมป์เบลล์ ต่อการศึกษาเทพปรกรณ์*. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ประจักษ์ สายแสง และ Truong Thi Hang. (2560). ทวิภาวะ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 9(1), 1-36. https://e-journal.sru.ac.th/index.php/jhsc/article/view/589/pdf_222
- เพลโต. (2555). *เพลโต ซิมโพเซียม* (กิ่งแก้ว อัดถาวร, ผู้แปล). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ริวโนสุเกะ อากิตางาวะ. (2543). *ราโชมอน* (คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., ผู้แปล). ดอกหญ้า 2000.
- ริชาร์ด บาค. (2544). *จนะฮัน ลิวิงสตัน นางนวล* (คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., ผู้แปล). ดอกหญ้า 2000.
- ละครราโชมอน. (13 ตุลาคม 2559). *สยามรัฐออนไลน์*. <https://siamrath.co.th/c/4084>
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2550). *พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อาทร ฟุ้งธรรมสาร. (2528). วิเคราะห์เรื่อง 'ในป่าละเมาะ' ของอากูตางาวะ ริวโนสุเกะ In The Grove. *วารสารญี่ปุ่นศึกษาธรรมศาสตร์*, 2(5), 81-92.
- แอลดัส ฮักสลีย์. (2556). *ปรัชญาอมตะ* (กิ่งแก้ว อัดถาวร, ผู้แปล). อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์.
- Buddhadharm. (3 มกราคม 2524). *สิ่งประเล้าประโลมใจในฐานะเป็นปัจจัยที่ห้า โดยพุทธทาส อินทปัญโญ ชุด : ปัญหาแห่งมนุษยภาพ ธรรมบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา 2524 สวนโมกขพลาราม*. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=Vt_-O3n50ic